

Slöjd och hälsa

-Vad görs på statlig nivå
och varför?

Ingrid Johansson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Ledarskap i slöjd och kulturhantverk
15 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2014:32

Slöjd och hälsa
-Vad görs på statlig nivå och varför?

Ingrid Johansson

Handledare: Kristina Linscott

Kandidatuppsats, 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk
Lå 2013/14

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Ph +46 31 786 47 00
Fax +46 31 786 47 03

Bachelor's programme in Leadership and in Handicraft
Graduating thesis, BA/Sc, 2014

By: Ingrid Johansson
Mentor: Kristina Linscott

Craft and health – what is done in national exercise of authority, and why?

ABSTRACT

Based on research showing that craft can be a tool to achieve improved health and wellbeing, this essay investigates whether the area *craft and health* is present in the Swedish national exercise of authority. Main object of the investigation is The National Swedish Handicraft Council, NFH, which is an administrative authority in the ministry of culture. The essay examines in what way NFH has worked with *crafts and health* over the past ten years and whether the council communicates the relationship between craft and health today. The study also tries to find out reasons that may underlie the changes in the councils approach during this time. Furthermore the essay investigates whether *craft and health* is present in other administrative authorities which address issues of culture and/or health.

The material consists of interviews with present and former employees of NFH as well as NFH business plans and annual reports for the relevant years. To get a picture of NFH's approach to *craft and health* today, the NFH website and contemporary documents have been analyzed. Furthermore, administrative authorities in the culture and/or health field have been contacted to find out whether they work with *craft and health*.

The result shows that NFH during the first part of the period adopted *crafts and health*, as one of their prioritized fields of work. But since 2008 the area is as good as gone. The work that NFH has done concerning *craft and health* has appeared hard to define. The material shows that there is a positive attitude about the subject, but no one is sure about what has been done or why it was given a lower priority. The area seems hard to maneuver.

The cause of this result is discussed later on in the essay, by putting the collected material about NFH and *crafts and health* in a wider context. This wider context consists partly of a cultural policy model. It also consists of research concerning *craft and health* as well as the *hemslöjd* history and people's perception of the concepts *slöjd* and *hemslöjd* today.

Title in original language: Slöjd och hälsa: vad görs på statlig nivå och varför?

Language of text: Swedish

Number of pages: 53

Keywords: Craft, sloyd, health, social, therapeutic, cultural policy, The National Swedish Handicraft Council

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—14/32--SE

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Forsknings- och kunskapsläge	11
1.2.1 <i>Kultur och hälsa</i> i forskning och litteratur	11
1.2.2 <i>Slöjd och hälsa</i> i forskning och litteratur.....	12
1.2.3 Forskning rörande kulturpolitik	13
1.2.4 Min positionering.....	15
1.3 Problemformulering	15
1.4 Frågeställningar	16
1.5 Syfte och målsättning.....	16
1.6 Avgränsningar	16
1.7 Metod.....	17
1.7.1 Vetenskapligt förhållningssätt.....	17
1.7.2 Metod för materialinsamling.....	17
1.8 Källmaterial och källkritik	18
1.9 Etik.....	19
1.10 Teoretisk ansats	19
2. UNDERSÖKNINGENS SAMMANHANG.....	20
2.1. <i>Kultur och hälsa</i> i politiken	20
2.2 NFHs bakgrund och samtida ställning	21
2.3 Synen på <i>slöjd och hälsa</i> i hemslöjdsrörelsen – några nedslag i historien.....	22
3. <i>SLÖJD OCH HÄLSA PÅ STATLIG NIVÅ</i>	25
3.1 Analysmetod.....	25
3.2 <i>Slöjd och hälsa</i> inom NFH det senaste decenniet och nu.....	26
3.2.1 Verksamhetsplaner och årsredovisningar.....	26
3.2.2 Pärmen <i>Hemslöjd – hälsa</i>	30
3.2.3 Intervjuer.....	31
3.2.4 Andra dokument.....	32
3.2.5 Hemsidor	33
3.3 Orsaker till att områdets aktualitet förändras.....	34
3.3.1 NFH som kanal mellan Kulturdepartement och hemslöjds konsulenter	35
3.3.2 Förändringar i <i>slöjd och hälsa</i> -arbetet enligt respondenterna	35
3.4 NFH och <i>slöjd och hälsa</i> i Dorte Skot-Hansens modell	38
3.4.1 Den humanistiska principen.....	39
3.4.2 Den sociologiska principen.....	39
3.4.3 Den instrumentella principen	40
3.4.4 De tre principerna och en fjärde – vattenkanneprincipen.....	41
3.5 Synen på <i>slöjd och hälsa</i> hos andra statliga instanser	41
3.6 Resultat.....	42
4. DISKUSSION	43
4.1 Varför har arbetet med <i>slöjd och hälsa</i> inte fått fart?	43
4.2 Relevansen i att NFH arbetar med <i>slöjd och hälsa</i>	46
5. SAMMANFATTNING.....	47
6. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
Illustrationsförteckning och bilagor.....	53

Begreppsdefinitioner

HÄLSA

Begreppet hälsa används i uppsatsen i en vid betydelse, där meningsskapande, välbefinnande och mental sinnesstämning är minst lika viktigt som det fysiska tillståndet. Som grund ligger Världshälsoorganisationens definition från 1948 som uttrycker att hälsa är ett tillstånd av fysiskt, mentalt och socialt välmående, och alltså inte bara frånvaro av sjukdom (www.who.int). I undersökningen är utgångspunkten att olika aspekter tillsammans påverkar hälsa och är viktiga för helheten. En kulturaktivitet kan exempelvis ha den direkta effekten att en person träffar nya vänner och bemästrar en uppgift. Den direkta effekten kan i sin tur leda till vidare inverkan på den psykiska och fysiska hälsan, såsom ökat självförtroende, förbättrat immunförsvar och ökad motivation (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.43).

En utgångspunkt för arbetet är att slöjd kan fungera som ett verktyg för bättre hälsa i ett samhälle där människor mår allt sämre (Försäkrings-kassan, 2013). I och med att undersökningen berör politiska ställningstaganden i frågan blir perspektivet samhällsligt snarare än individuellt, och därmed blir begreppet folkhälsa aktuellt (www.ne.se).

KULTUR

Eftersom det inte är undersökningens mål att föra en fördjupad diskussion angående innebörden i begreppet kultur får ordet stå för det som oftast menas med kultur inom kulturpolitik och *kultur och hälsa*. Där finns dels det estetiska kulturbegreppet som främst åsyftar de klassiska konsterna, konst, musik, teater, dans och litteratur. Och dels finns det bredare antropologiska kulturbegreppet som inbegriper sociala sammanhang, levnadsvanor och folklig kultur (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.23).

SLÖJD/GÖRANDE

I begreppet slöjd läggs i denna uppsats ett stort spektra av handgjort skapande. Fritt, kreativt och nyskapande eller bundet till mönster, instruktioner och tradition. Många sådana aktiviteter kallas av majoriteten av befolkningen för något annat än slöjd, exempelvis handarbete, skapande verksamhet, pyssel, hantverk, DIY. Att slöjd för många inte är det självklara begreppet att använda problematiseras senare i uppsatsen. I och med detta använder jag i vissa fall ordet görande, för att poängtera att det handlar om ett skapande där allt kan innefattas.

HEMSLÖJD

Skillnaden mellan slöjd och hemslöjd ges ingen särskild fördjupning, men reflektioner kring begreppen presenteras i diskussionsavsnittet. Båda orden används lika gärna av Nämnden för hemslöjdsfrågor idag. Dock finns i uppsatsen skäl att använda ordet hemslöjd när det är just hemslöjd som avhandlas. Ofta är detta aktuellt när det rör hemslöjdens historia eller den organiserade hemslöjdsrörelsen, vilken består av Nämnden för hemslöjdsfrågor, Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, lokala hemslöjdsföreningar och hemslöjds-konsulenternas verksamhet. Hemslöjdsrörelsen förklarar hemslöjd som följer:

”Rötterna till hemslöjd finns i självhushållningssamhället där den också hämtar inspiration. Slöjdade föremål är präglade av handens arbete och kunskap om material och teknik. Inom hemslöjd används traditionellt naturen som materialkälla, men även återbruk är vanligt. Hemslöjd är en förening av nutid och tradition, lokal särprägel och slöjdarens skaparlust.”

(Björkman, 2011, s.13)

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Uppsatsidén att undersöka *Nämnden för hemslöjdsfrågors* arbete inom området *slöjd och hälsa*, kommer från mitt intresse för slöjd såväl som för sociala frågor och människors välbefinnande. Under de tre åren på kandidatprogrammet *Ledarskap i slöjd och kulturbantverk* har dessa intressen utvecklats och även gjort tydligt att det finns ett samband mellan slöjd och hälsa. Jag har sett hur slöjd och hantverk kan vara ett sätt att mötas över gränser, hur det praktiska görandet har en förmåga att fånga människor i en aktiv, utvecklande process och hur människor blir stolta och uppfyllda av att åstadkomma något med sina händer. Jag har hört många människor prata om att de mår bra när de skapar, att det lugnar och ger glädje. Jag har upptäckt att slöjd och hantverk ofta förekommer som aktivitet i sociala verksamheter såsom sociala kooperativ, daglig verksamhet, inom psykiatri med mera. Dessutom har jag kommit i kontakt med forskning inom området och insett att det finns en hel del vetenskapliga studier, svenska och internationella, som påvisar ett samband mellan slöjd och hälsa; att slöjden besitter terapeutiska egenskaper.

Detta samband har upptäckts i ett samhälle där människors hälsa ser ut att bli sämre. Fler hamnar utanför arbetsmarknaden, fler lider av stress och är sjukskrivna (Försäkringskassan, 2013). Samhället utvecklas till att gå snabbare och bli mer effektivt och tekniskt funktionellt. Vi som lever däri hamnar längre och längre ifrån att förstå hela processer och kan sällan förklara, från ax till limpa, hur de saker vi omges av tillkommit. Samtidigt syns ett ökat intresse för att göra saker från grunden; baka, odla, sticka, stoppa korv (Lindgren, 2011, s.2). I denna längtan finns ytterligare belegg för att slöjden har en social uppgift att fylla i dagens samhälle.

Jag och min studiekamrat Carolina Harvonen insåg att vi hade liknande tankar inför vårt examensarbete och bestämde oss för att belysa området från två olika håll, ett top-down-perspektiv och ett bottom-up-perspektiv. Jag utgår från ett top-down-perspektiv, då jag undersöker huruvida området *slöjd och hälsa* är närvarande i statliga instansers verksamhet, med fokus på Nämnden för hemslöjdsfrågor, nedan kallad NFH. Harvonen tar sig an bottom-up-perspektivet genom att studera hur sociala verksamheter arbetar med kreativt skapande, vilka effekter detta kan ge för människor och vad det kan ha för betydelse i ett större sammanhang.

NFH är en myndighet under Kulturdepartementet med den övergripande uppgiften att främja hemslöjd. På så sätt är den ett statligt styrande organ, vars ställningstaganden och initiativ påverkar vad som händer i slöjdsverige. I regeringens regleringsbrev finns NFHs mål:

Nämnden för hemslöjdsfrågor har till uppgift att ta initiativ till, planera, samordna och göra insatser för att främja hemslöjd genom att stärka förnyelsen och utvecklingen av hemslöjden ur såväl ett kultur- som ett närings- och hållbarhetsperspektiv och därmed tillvarata hemslöjdens materialkunskap, teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitet, öka barns och ungdomars intresse för utövande av olika slöjdtekniker.

(www.esv.se)

NFH har alltså inget uttalat uppdrag att arbeta med hälsofrågor, och dessa kan tyckas ligga långt ifrån hemslöjd generellt. Samtidigt finns det forskning som tyder på positiva samband mellan slöjd och hälsa, och kanske behöver slöjden idag finna nya vägar för att vara angelägen för fler. Dessutom är NFHs arbete en del av landets kulturpolitik, i vilken kopplingar mellan kultur och hälsa lyfts fram alltmer.

1.2 Forsknings- och kunskapsläge

Detta avsnitt inleds med en överblick över det forskningsfält som rör *kultur och hälsa*. Sådan forskning spelar roll för kulturpolitiska beslut som tas, vilka i sin tur påverkar NFHs arbete. Efter det belyses forsknings- och kunskapsläget inom ett mer avgränsat område rörande *slöjd och hälsa*. Avslutningsvis ges en bild av kulturpolitik utifrån ett visst forskningsperspektiv.

1.2.1 Kultur och hälsa i forskning och litteratur

Det finns gott om projekt, forskningsprojekt och litteratur som visar på hur kulturutövande och kulturexponering påverkar människors välbefinnande. Ofta visar undersökningar att människor uppfattar kulturupplevelsorna positivt, att de genom kulturen kan bryta gamla mönster och få bättre självförtroende. Dock är det svårt att fastställa ifall den positiva förändringen beror på kulturen eller på de sociala sammanhang som många gånger går hand i hand (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.42; Augustinsson, 2011, s.5 ff).

Ett exempel på ett sådant projekt är *Kultur på recept*, som genomförts i Skåne. Där har långtidssjukskrivna personer med depression, ångest och smärta blivit förskrivna att delta i anordnade kulturaktiviteter för att må bättre. Sören Augustinsson, forskare inom arbetsvetenskap, som studerat projektets utfall menar att det är i mellanrummet mellan individen, kulturen och platsen som något händer. Deltagarna upplever något tillsammans och får något att dela och prata om. De går utanför sina vanliga mönster, lär sig nya saker, utmanas och får därigenom en meningsfull tillvaro. I de intervjuer Augustinsson gjort med deltagarna framkommer att de genom kulturaktiviteterna lyckats bryta en isolering och finna ny kraft. Många som inte tidigare besökt museum och utställningar i sin närmiljö fick också upp ögonen för vad det lokala kulturutbudet hade att erbjuda (Augustinsson, 2011, s.5-7).

En engelsk studie av konstprojekt som vänder sig till personer med försämrad mental hälsa har undersökt hur deltagarna i dessa projekt påverkats av den konstnärliga verksamheten. Fallstudier och enkäter visade då på resultat som liknar de som framkommit i *Kultur på recept*. Effekter i form av minskad ångest och minskad depression har setts. Dessutom har deltagarna fått bättre självförtroende genom att komma i kontakt med sina förmågor och därmed känna sig nöjda och stolta. Detta har också lett till att dörrar öppnats till nya fritidsintressen vilket uppfattats ge livet mening (Secker, Hacking, Spandler, Kent, & Shenton, 2007, s.72).

Att låta kultur och hälsa mötas har också visat sig ge effekter på strukturell nivå, då organisationer, institutioner och personer som annars inte skulle ha samarbetat kommer samman och drar nytta av varandras kunskap och nätverk. Detta får i sin tur effekter för ekonomi, etik och folkhälsa, vilket kan ses som ännu ett argument för att ämnet har politisk relevans (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.42).

Övervägande mängd av den forskning som gjorts om kultur och hälsa talar för att kultur kan främja hälsa. Dock finns även idéer som pekar på motsatsen. Sådana studier handlar bland annat om att det inte finns några egentliga belegg för att kultur främjar hälsa. En statistisk studie från 2012 visar exempelvis att det bland människor i Sverige inte finns några samband mellan god hälsa och ofta förekommande exponering för/utövande av kultur. Det som påverkas av kultur är den subjektiva hälsan, alltså att människor som konsumerar kultur *upplever* att de mår bättre, vilket förvisso också har ett värde (Holmberg & Weibull, 2012, s.365 f). Töres Theorell, läkare och professor som forskat kring kulturens effekter för hälsan, menar att kultur inte per definition främjar hälsa, utan att det på samma sätt som det finns kultur som får människor att må bra, finns kultur som får människor att må dåligt (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.76 f). Något annat, som enligt vissa talar emot att kultur ska kopplas samman med hälsa, är att kulturen ska få vara fri och finnas till för sin egen skull. Bengt Göransson, tidigare statsråd och demokratiutredare, menar att när viss kultur anses ha ett

hälsovärde blir risken stor att det läggs värdering i kulturen, att viss kultur anses bättre och annan sämre (Göransson, 2010, s.71). Även Theorell nämner denna aspekt men menar att kulturens hälsovärde inte behöver vara en motsättning mot kulturens egenvärde (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.76 f).

I litteratur om kultur och hälsa ingår oftast inte slöjd och liknande aktiviteter i det som avses med kultur. I propositionen *Hälsa på lika villkor* sägs om detta: ”Ett viktigt skäl till att framställningen har avgränsats till områdena skrivande, dans, musik, tecknande/målande och drama är att det finns forskning som visar att dessa kulturaktiviteter har effekter på biologiska system och att dessa effekter inte bara är tillfälliga.” (Nationella folkhälsokommittén, 2000, s.428). Dock finns även en hel del studier som rör *slöjd och hälsa*. Några av dem presenteras i följande avsnitt.

1.2.2 Slöjd och hälsa i forskning och litteratur

Gällande forsknings- och kunskapsläget för sambandet mellan *slöjd och hälsa* har utgått ifrån en vid syn på vad slöjd är. Ordet slöjd har inte varit relevant i sökandet, utan sådan aktivitet som innefattas i ovanstående definition av ordet. Ingången är alltså att slöjdens och andra kreativa aktiviteters värden har mycket gemensamt, men särskiljer sig desto mer från andra kulturaktiviteter som att exempelvis gå på teater eller besöka en konstutställning.

Till att börja med presenteras studier som talar för att det finns samband mellan slöjdande generellt och hälsa. Därpå ges forskningsexempel som talar för att olika slöjdtekniker lämpar sig för olika behov och främjar hälsa på olika sätt.

Hur slöjd generellt kan påverka hälsa

Det mer generella sättet att se på slöjd som hälsofrämjande blir synligt bland annat inom Slow-rörelsen, vilken handlar om att finna sitt eget rätta tempo i dagens högeffektiva, snabba värld. Carl Honoré tar i boken *Slow: lev livet långsamt* upp hantverk som ett exempel på Slow-filosofin och knyter an dagens sticktrend till 1800-talets Arts and Crafts-rörelse, som uppstod i protest mot industrialismen (Honoré, 2006). Idag liksom då går människor emot den massproducerade tillverkningen där processen är långt ifrån användaren, genom att skapa för hand. Det långsamma görandet, som exempelvis stickning innebär, ger ett högre värde åt den färdiga produkten. Att skapa något från grunden är tillfredsställande, samtidigt som långsamheten blir en slags meditation, en motkraft till en stressad vardag (Honoré, 2006, s.213 ff).

Louise Waldén har undersökt hantverkskulturen, hantverkets väsen och värde samt hantverkets plats i studieförbunden, genom att intervjua personer som har ett professionellt förhållande till hantverk, men som representerar olika perspektiv på hantverkskulturen (Waldén, 1996, s.10). Ett av de områden som Waldén tagit upp med intervjupersoner är *hantverket och samhällsnyttan*. I detta område är den tydligast framstående samhällsnyttan att hantverk bidrar till ett gott liv för människor, skapar livskvalitet och är ett sätt att själv kunna skapa sina ting. Flera intervjupersoner talar om att människors händer spelar en mindre roll i dagens samhälle, och att hantverket då blir ett sätt att få använda sina händer och samtidigt förstå och vara del i processer. Det lyfts också att hantverket kan ge självförtroende, och att det i likhet med annan kultur fungerar som en grund för tillfredsställelse och glädje. (a.a., s.175 f). Liksom andra studier som rör kultur och hälsa redogör även denna för att det är en kombination av utövandet, lärandet och det sociala mötet som bidrar till människors välbefinnande (a.a., s.196 f).

Hur specifika slöjdtekniker kan påverka hälsa

Utöver de källor som talar generellt om slöjdens hälsofrämjande effekter, finns studier som tyder på att valet av slöjdteknik spelar stor roll för de eventuella hälsoeffekterna. Vissa tekniker lämpar sig bättre för att nå lugn, medan andra är bättre för att skingra tankarna och komma in

i en läkande skaparprocess. Dessa studier menar att slöjdens lämplighet beror på behoven hos individen och att det finns en poäng med att vara specifik gällande slöjdteknik och dess effekt för hälsan, snarare än att tala om slöjd i allmänhet (Nilsson, 2013, s.70).

Sinikka Pöllänen, professor i craft science, är en av dem som vill hitta möjligheterna att kombinera ett specifikt hantverk med ett specifikt behov. En sådan specificering skulle enligt henne definiera hantverket som terapimetod och därmed ge det större värde och existensberättigande (Pöllänen, 2009, s.43). Pöllänen använder ordet craft, vilket här översätts till hantverk men lika gärna skulle kunna kallas slöjd.

Pöllänen delar upp hantverk i *holistic craft*, där hela processen inklusive design och idéstadiet ingår, och *ordinary craft*, som enbart handlar om utförandet. Hon tar även upp skillnaderna mellan hantverk *som* terapi och hantverk *i* terapi. I det förstnämnda är det hantverket och utförandet som är huvudsaken, att få känna materialet, genomgå processen och åstadkomma ett resultat. I denna metod är terapeuten mer av en praktisk mentor. När hantverket istället används *i* terapi är det för att bearbeta känslor, händelser och minnen, eller för att släppa fram problem som varit fördolda. Här kan effekten ligga i att få utlopp för känslor när armens kraft sköter slagbommen i vävningen eller i att finna lugnet i monotont stickande. I denna metod får terapeuten en mer klassisk terapeutroll (Pöllänen, 2009, s.44 f).

Pöllänen konstaterar att hantverk har terapeutiska effekter både i sin holistiska och i sin ordinära form. Och både *i* terapi och *som* terapi, ofta i en kombination av dessa. Vilket sätt som är mest lämpligt beror på patientens behov. Beroende på patientens behov har också hantverket olika stor betydelse. Det är sällan det enda verktyg som behövs, men det finns goda anledningar att använda det oftare (Pöllänen, 2009, s.46).

Även Daniel Nilsson belyser detta med slöjdteknik beroende på behov, i sin magisteruppsats från 2013. Han har studerat ett projekt som använder sig av slöjd som stresshanteringsmetod för tjejer i övre tonåren. Deltagarna i projektet samlas varannan vecka för att virka, sticka och brodera, medan de samtidigt får tillfälle att samtala, reflektera och finna stöd i varandra (Nilsson, 2013, s.41-43). Nilsson talar om tärande och närande aktiviteter i vår vardag, att det krävs näring för att klara av det tärande samt att näringen ser olika ut för olika personer. Att sitta ensam vid en vävstol kan vara närande för någon, medan en mer social handarbets-situation kan vara närande för någon annan (Nilsson, 2013, s.69).

Lättillgängligt kulturutövande

Något som ur en annan aspekt talar för slöjden som en del av *kultur och hälsa*-området är att den för en större grupp i samhället kan vara lättare att ta till sig än den mer klassiska finkulturen. Enligt statistik sysslade 53% av Sveriges befolkning med handarbete/hantverk minst någon gång under 2012, medan 33% tecknade/målade och 40% gick på teater minst någon gång (Brodén, 2013, s.17). Jämförs olika samhällsgruppers kulturaktiviteter syns också en skillnad, där handarbete och hantverk utförs i hög grad oavsett utbildningsnivå. Bland lågutbildade sysslade 51% med handarbete/hantverk minst någon gång under året, medan 13% tecknade/målade och 26% gick på teater. Bland högutbildade handarbetade/hantverkade 58%, medan 42% tecknade/målade och 53% gick på teater (Vernersdotter, 2013, s.5) (Brodén, 2013, s.23, 46).

1.2.3 Forskning rörande kulturpolitik

Inom kulturpolitik finns en mängd forskning och vetenskapliga studier. Att fördjupa sig i denna mängd har inte varit aktuellt för undersökningen. Istället har jag valt ett perspektiv att studera, nämligen en modell med tre kulturpolitiska rationaler, utarbetad av Dorte Skot-Hansen, dansk forskare i kultursociologi. Rationale är inget ord som används i svenskan, men

det finns, förutom i danskan, i engelskan. Därifrån översätts rationale till svenskans *princip*, varför jag valt att använda detta ord i min uppsats (www.tyda.se). Skot-Hansens modell förekommer bland annat omarbetad till svensk kulturpolitik i Sven Nilssons bok *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Jag har i första hand använt mig av originalkällan, Skot-Hansens artikel *Kultur til tiden - strategier i den lokale kulturpolitik*, men även funnit stöd i Nilssons litteratur.

Modellen med de tre principerna visar hur den nordiska och europeiska kulturpolitiken sedan 1960-talet gått från humanistisk, via sociologisk till instrumentell. De olika principerna har inte avlöst varandra med tydligt markerade skiljelinjer utan flyter in i varandra och existerar parallellt (Skot-Hansen, 1999, s.11, 17). Idag kan strömningar från alla tre principerna identifieras i kulturpolitiken, men nedan presenteras de enligt Skot-Hansens ursprungliga koppling till olika årtionden.

Tabell 1. Dorte Skot-Hansens modell över de kulturpolitiska principerna (Uppsatsförfattarens översättning)

	Humanistisk	Sociologisk	Instrumentell
Mål	Bildning	Frigörelse	Synliggörande
Bakgrund	Staten	Civilsamhället	Marknaden
Förankring	Nationell	Lokal	Global
Strategi	Demokratisering av kulturen	Kulturell demokrati	Kulturalisering
Publik	Hela befolkningen	Grupper	Segment/Livsstilar
Ram	Kulturinstitutioner	Ramar	Flaggskepp
Funktion	Erkännande	Bekräftelse	Underhållning
Förmedlare	Kulturförmedlare	Animatörer	Kaospilot

Den humanistiska principen

Den humanistiska principen som enligt Skot-Hansen råder främst under 1960-talet har som mål att kulturen ska verka som upplysning och bildning i syfte att stärka demokratin. Alla människor ska få tillgång till det Skot-Hansen kallar nationell enhetskultur, och som skulle kunna benämnas *den goda konsten*. Detta sker genom att lokala institutioner och deras kulturförmedlare, i form av exempelvis bibliotekariéer och museipedagoger, är tänkta att vara en brygga mellan den breda massan och kulturen (Skot-Hansen, 1999, s.12).

Den sociologiska principen

Under 1970-talet träder den sociologiska principen in. I denna ligger fokus inte på statens styrning och servering av kultur, utan på civilsamhället och dess aktiva deltagande, egna initiativ och frigörelse. Enligt den sociologiska principen är alla en del av kulturen, till skillnad från den humanistiska där kulturen är en produkt som alla ska få ta del av. Alla kulturuttryck ska nu ha samma värde och större mångfald inbegrips i kulturbegreppet. Tanken är att människors eget utövande ska ge dem bekräftelse på värdet av deras egen kultur, och därmed vara identitetsskapande även för marginaliserade grupper i samhället (Skot-Hansen, 1999, s.13).

Den instrumentella principen

Enligt den instrumentella principen som blir aktuell under 1980-talet anses kulturen vara ett medel för ekonomisk utveckling. Marknaden kommer in i kulturpolitiken och kultur blir något som ska locka invånare och turister. Underhållning och upplevelser är huvudsaken och de som förut sågs som publik förvandlas nu till kunder. Minskat offentligt stöd ska kompenseras med hjälp av sponsorer. Till skillnad från tidigare kulturpolitiska trender, då en demokratisering av kulturen eftersträvats, rättar sig den instrumentella principen efter de målgrupper som finns,

och accepterar att olika grupper efterfrågar olika slags kultur. Skot-Hansen menar att det i och med den instrumentella principen råder en kulturalisering i vilken kulturen ska kopplas till angränsande områden och agera problemlösare för en rad samhällsproblem ”*Kulturen er blevet det sukker, der skal få havregroden hurtigere ned – eller måske snarere den glasur, der samler den lagdelte kage.*” (Skot-Hansen, 1999, s.15).

Den ovan nämnda Sven Nilsson, forskare i litteraturvetenskap samt kulturpolitisk debattör och praktiker, liknar kulturpolitiken vid en slalomåkare skidandes i en pist som utgörs av Skot-Hansens modell. De humanistiska såväl som de sociologiska och instrumentella värderingarna är närvarande, och växlar mellan att vara framträdande eller ge plats. Detta resulterar i att mål och prioriteringar skiftat över tid, men att kulturpolitikens grunddrag inte förändrats (S. Nilsson, 2003, s.449).

Skot-Hansens modell tas även upp av kulturpolitikforskaren Jenny Johannisson i avhandlingen *Det lokala möter världen, kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg* (2006). Johannisson påtalar något som pekar på kultur som aspektpolitiskt, nämligen att kulturen i alla de olika delarna av modellen syftar till att uppnå mål bortom den handling den utgör. Enligt Skot-Hansen är den senaste principen instrumentell, då kulturen där ses som ett medel för ekonomisk utveckling. Johannisson däremot menar att kulturen framstår som instrumentell även i den humanistiska och sociologiska kulturpolitiken, även om det i dessa är bildning och frigörelse som är målet, och inte ekonomisk vinning. Därmed väljer Johannisson att benämna den tredje principen för marknadsorienterad istället för instrumentell (Johannisson, 2006, s.54).

1.2.4 Min positionering

Efter ovanstående avsnitt om forsknings- och kunskapsläget kan konstateras att det finns en hel del forskning om sambanden mellan kultur och hälsa, samt ett antal studier som pekar på slöjddandets positiva effekter för hälsan. Det har även konstaterats att det finns studier som behandlar kulturpolitik och hur sådan kan fungera.

Undersökningen för denna uppsats utgår från den bakgrund och den forskning som presenterats hittills. Undersökningen blir kumulativ i och med att jag, som uppsatsförfattare och student, ställer mig på tidigare forskares axlar och blickar ut över ett närliggande område (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wängnerud, 2012, s.60). Detta område rör statligt arbete inom området *slöjd och hälsa*, med fokus inställt på den statliga myndigheten NFHs arbete. Jag kommer studera vad som gjorts, vad som görs och vad förändringar i arbetet kan bero på.

1.3 Problemformulering

Att hälsan i dagens samhälle blir allt sämre är ett problem som kräver samlade insatser. Detta behöver såklart ske på olika sätt, med olika medel, där slöjd inte står främst. Däremot kan slöjd fungera som ett verktyg bland andra, och relevansen för detta verktyg behöver belysas.

Ämnet för uppsatsen befinner sig i det mer övergripande området *kultur och hälsa*, vilket de senaste åren lyfts fram både inom forskning och politiskt. *Kultur och hälsa* är alltså ett aktuellt ämne inom vilket slöjdens plats inte bör glömmas bort.

Den politiska samordningen av slöjdlivet i Sverige idag ligger främst i NFHs händer. Myndigheten påverkar genom att agera samordnande och utbildande organ för landets hemslöjds konsulenter och genom att handlägga medel till projekt kopplade till slöjd och hantverk (Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2014). Att utreda hur NFH arbetat och arbetar med området *slöjd och hälsa* är därför av värde för att få en bild av områdets storlek och aktualitet. Utredas bör också vad det är som påverkar myndighetens ställningstaganden.

1.4 Frågeställningar

Mina frågeställningar är:

Hur har NFH arbetat med området *slöjd och hälsa* sedan 2004 och fram till idag?

- Vad ligger bakom de förändringar som skett?
- Hur kommunicerar NFH samband mellan slöjd och hälsa idag?

Är *slöjd och hälsa* närvarande hos andra politiska instanser inom kultur- och/eller hälsafältet?

1.5 Syfte och målsättning

Syftet med uppsatsen är främst att belysa NFHs arbete med, och inställning till, området *slöjd och hälsa* under åren 2004-2014. Utöver det är syftet att reflektera över vad som kan ligga bakom de förändringar som skett under de studerade åren samt att föra en diskussion om huruvida det är relevant för NFH att arbeta med *slöjd och hälsa*. I detta ligger även att skapa en förståelse för NFHs sätt att arbeta, samt belysa vilken plats myndigheten, och slöjden, har i Sverige idag. Ett delsyfte är att belysa kunskap om slöjdens effekter för hälsan.

En långsiktig målsättning med uppsatsen är att bidra till arbetet för en förbättrad folkhälsa. Detta görs genom att studera hur det arbetas med området *slöjd och hälsa* på statlig nivå, samt genom att föra en diskussion om vad förändringar inom området kan bero på. Resultatet ämnar bidra till en ökad medvetenhet om *slöjd och hälsa*, såväl som förändrade förhållningssätt, både hos NFH och hos andra instanser. Att lyfta slöjdens hälsofrämjande effekter kan även gynna slöjdens plats i dagens samhälle.

Ytterligare en målsättning är att skapa ett underlag för vidare undersökning av slöjdens plats i ett mer omfattande politiskt spektra, genom att ytligt belysa slöjdens aktualitet/icke-aktualitet inom andra områden än den explicita hemslöjdssfären.

1.6 Avgränsningar

Gällande NFHs arbete med *slöjd och hälsa* tar jag i undersökningen främst fasta på initiativ eller ställningstaganden som uttalat handlar om *slöjd och hälsa*. Studien berör därutöver ytligt NFHs arbete med barn och unga och interkulturella frågor. Detta görs eftersom NFH angående dessa områden vill främja ökad delaktighet och ta tillvara slöjdens sociala betydelse, vilket enligt mig kan leda till en förbättrad folkhälsa. Ytligt berörs även NFHs arbete med hållbar utveckling. Detta görs eftersom social hållbarhet, och därmed välmående människor och hälsa, är ett av målen i en hållbar utveckling. NFHs arbetsområde slöjd som näringsgren tangerar vissa gånger slöjdens hälsofrämjande egenskaper, då lönsamhet i slöjden mer och mer handlar om upplevelseindustri och tjänster, i vilka välmående kan vara en av behållningarna. NFHs arbete med näringsfrågor ses i uppsatsen dock inte som kopplat till *slöjd och hälsa*.

Jag avgränsar undersökningen till NFHs arbete och behandlar inte de initiativ som Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, nedan kallat SHR, eventuellt tagit inom området *slöjd och hälsa*. Initiativ eller uttalanden som gjorts i samråd mellan instanserna studeras dock. Att undersöka även SHRs arbete inom *slöjd och hälsa* skulle vara av stort intresse om studien varit större. Detta främst eftersom NFH enligt regleringsbrevet är anvisad att fördela årligt bidrag till SHR, vilket kopplar även SHRs verksamhet till kulturpolitiken och hemslöjdsarbete på statlig nivå (www.esv.se).

Jag studerar inte de *slöjd och hälsa*-projekt som NFH gett stöd till, och kan därför inte avgöra vilka vidare effekter fördelningen av projektmedel lett till. I arbetet ingår heller inte någon undersökning av i vilken utsträckning landets hemslöjds konsulenter arbetar med *slöjd och hälsa*.

Båda dessa områden vore intressant att fördjupa sig inom, men har utelämnats med hänsyn till den tid som funnits till förfogande.

1.7 Metod

1.7.1 Vetenskapligt förhållningssätt

Jag arbetar utefter ett induktivt förhållningssätt i och med att jag från början inte har en bestämd hypotes att pröva, eller en uppfattning om vilka resultat jag kommer komma fram till (Patel & Davidson, 2003, s.24). Syftet är istället att få så mycket kunskap som möjligt om NFHs arbete och ställningstaganden inom området *slöjd och hälsa*, vilket även gör undersökningen explorativ (a.a., s.12).

1.7.2 Metod för materialinsamling

För att besvara frågeställningarna har en kvalitativ studie med kvantitativa inslag genomförts. Genom att studera såväl dokument och litteratur som levande källor har det insamlade materialet kunnat komplettera vartannat och belysa ämnet från olika håll.

Dokument och hemsidor

För att undersöka hur NFH behandlat området *slöjd och hälsa* under ett visst tidsspann, 2004-2014, har verksamhetsplaner och årsredovisningar, styrdokument, för den aktuella perioden studerats. Dessa har jag fått tillgång till genom kontakt med NFHs kansli. Genom kansliet har jag också fått ta del av en arbetspärm med temat *Hemslöjd – hälsa*. I pärmen finns dokument i form av artiklar, inbjudningar till konferenser, egna anteckningar, planer, enkätsvar med mera. Då det är en arbetspärm kan inte innehållet användas på samma sätt som styrdokumentet. Dock har det kunnat ge indikationer om vilka händelser som inträffat och visat på initiativ som tagits och diskuterats men som kanske inte syns i offentliga dokument.

Genom att studera NFHs hemsida, hemsidan *Slöjd håller* och aktuella skrifter kopplade till NFH, har jag tagit reda på hur/om *slöjd och hälsa* kommuniceras utåt, och hur NFH ser på området idag.

Intervjuer och frågeutskick

För att få en mer nyanserad bild av NFHs organisation, få svar på precisa frågor, och kanske få reda på sådant som inte skrivs i verksamhetsplaner och årsredovisningar, har jag varit i kontakt med personer som arbetar, eller har arbetat, på NFH.

Med den nuvarande kanslichefen Friedrike Roedenbeck har jag genomfört en kvalitativ intervju med låg grad av strukturering (Patel & Davidson, 2003, s.78). Intervjun ägde rum på NFHs kansli i Stockholm. Respondenten kontaktades i förväg och fick tillgång till de frågor som skulle besvaras. Detta ansåg jag särskilt viktigt eftersom jag sökte fakta om specifika händelser och beslut, snarare än respondentens egna åsikter och spontana tankar. Av samma anledning var vissa av frågorna styrande. Hade frågorna varit helt öppna skulle svaren riskera att dra åt ett annat håll än *slöjd och hälsa*, vilket inte hade gynnat just denna studie. Även efter intervjun har vi haft kontakt via mail för ytterligare frågor och svar samt material.

Eftersom den nuvarande kanslichefen tillsattes så sent som 2012, och jag är intresserad av hur NFH har arbetat tidigare med *slöjd och hälsa* har jag även varit i kontakt med personal som inte längre arbetar kvar på myndigheten. Eva Ohlsson, kanslichef 1993-2012, har jag intervjuat via mail. Hon har tagit del av frågor, mestadels om specifika händelser och strömningar, och därefter svarat på det hon har kunnat. Gunilla Mattsson, tidigare handläggare vid NFH har jag intervjuat via telefon med hjälp av svagt strukturerade frågor. Respondenten blev aktuell för studien eftersom hon i sin handläggartjänst på NFH, 2000-2013, ansvarat för de initiativ som

tagits inom *slöjd och hälsa*. Före telefonsamtalet fördes mailväxling så att respondenten visste vad samtalet skulle beröra. Även efter intervjun har mail skickats, både för att sända material som vi under intervjun hade kommit överens om, och för ytterligare frågor och svar.

I uppsatsen refereras till respondenterna på följande vis: Friedrike Roedenbeck benämns som den nuvarande kanslichefen eller respondent 1. Eva Ohlsson benämns som den tidigare kanslichefen eller respondent 2. Gunilla Mattsson benämns som den tidigare handläggaren eller respondent 3. Intervjufrågor finns i bilaga 1.

Med syfte att få en uppfattning om hur andra aktörer i kultur- och hälsopolitiken förhåller sig till *slöjd och hälsa*, har även skickats frågor via mail till sådana instanser. Tjänstemän hos följande institutioner har fått möjlighet att svara på om deras verksamhet har någon koppling till *slöjd och hälsa*: Socialdepartementet, Socialstyrelsen, Socialutskottet, Folkhälsomyndigheten, Kulturdepartementet, Kulturrådet, föreningen Kultur och hälsa samt Kulturutskottet. Dessa har valts då de är politiska institutioner som berör frågor om kultur och/eller hälsa.

1.8 Källmaterial och källkritik

Intervjuer/levande källor

Att ställa frågor till muntliga källor har gjorts dels för att börja någonstans och få tips på ytterligare sätt att finna information, och dels för att försöka fylla i luckor som uppkommit vid studier av annat källmaterial. När källorna utgörs av individer presenteras kunskapen alltid utifrån en personlig upplevelse. Till skillnad från andra undersökningar har den personliga upplevelsen i detta fall ingen direkt fördel, men blir ändå en chans att belysa frågan från olika infallsvinklar. Gemensamt för de levande källor som kontaktats är att alla kommunicerat att deras minne sviker eller att de inte har den kunskap som krävs för att ge en helhetsbild. Detta är något som alltid är en del av källkritiken, men som blir extra tydligt när respondenterna själva påtalar det, och när frågorna handlar om specifika händelser och faktauppgifter snarare än egna upplevelser, känslor och tankar.

Valet av intervjupersoner har varit förhållandevis självklart. Den nuvarande och tidigare kanslichefen blev aktuella då de ansågs vara ytterst ansvariga för NFHs arbete. När det genom dessa personer framkom att en tidigare handläggare på NFH arbetat aktivt med frågor rörande *slöjd och hälsa*, blev även denna person viktig för undersökningen.

Årsredovisningar och verksamhetsplaner 2004-2014

Dessa dokument har valts för att få en uppfattning angående hur/om NFH arbetat med *slöjd och hälsa* de senaste tio åren, samt för att se hur prioriterade områden och uppsatta mål förändrats under den aktuella perioden. Detta är dokument skrivna av NFH, om NFHs arbete. Därför kan anas att de, även om intentionen inte var sådan, inte är helt objektiva. Att en verksamhet i sina verksamhetsplaner och årsredovisningar vill visa på stora planer och goda resultat är fullt förståeligt, men det medför att uppgifterna inte kan anses helt tillförlitliga.

Pärmen Hemslöjd – hälsa

Pärmen från NFHs kansli med temat *Hemslöjd – hälsa*, är en arbetspärm och inte något publicerat material. Innehållet är inte granskat och kan inte användas som faktakälla. Däremot kan innehållet ge indikationer om vilka initiativ som tagits eller funnits på planeringsstadiet.

Samtida dokument rörande NFH

Projektrapporter och andra dokument om eller av NFH har studerats för att få en bild av huruvida NFH ser och lyfter kopplingar mellan slöjd och hälsa idag. Projektrapporter kan anses vara vinklade då de ofta ska presentera ett positivt resultat. Dock berättar de vad projektet ansågs syfta till och vad det ansågs komma fram till. Om det i dessa dokument, på ett

eller annat sätt, talas om slöjd som terapeutiskt, socialt och hälsofrämjande har det visat på att det finns en medvetenhet om detta inom NFH. Och det är snarare existensen av en sådan medvetenhet jag letar efter, än huruvida ett visst projekt redovisas sanningsenligt.

Hemsidor

NFHs hemsida har studerats för att se huruvida slöjdens hälsofrämjande egenskaper omtalas på denna, alltså om NFH kommunicerar en medvetenhet om *slöjd och hälsa* genom hemsidan och i så fall i vilken utsträckning detta görs. Även hemsidan *Slöjd håller*, som delvis drivs av NFH, har studerats på samma sätt. Denna sida har valts då den berör hållbarhet inom slöjden, och således skulle kunna behandla slöjden ur ett socialt hållbarhetsperspektiv. Eftersom syftet med denna del av studien enbart är att se om NFH utåt kommunicerar en medvetenhet om *slöjd och hälsa*, är hemsidornas tillförlitlighet i övrigt ovidkommande.

Frågeutskick till andra politiska instanser

Denna undersökningsmetod är inte ett försök att få uttömmande svar, utan snarare ett sätt att få en fingervisning om vilken roll slöjden spelar i den politiska sfären, utanför NFH, vilken har koppling till kultur och/eller hälsa. I en större undersökning hade djupare kontakt tagits och större påtryckningar gjorts där svar uteblivit. Nu får de uteblivna svaren tala för sig själva, vilket kan ge både rättvisande och felvisande resultat.

1.9 Etik

De respondenter som deltar i undersökningen har tackat ja till att framställas med namn och titel i uppsatsen. De deltar inte i egenskap av egen person, utan som den yrkesmässiga befattningshavare de haft/har. Därmed är fungerar de som muntliga informationskällor bredvid de skriftliga och jag analyserar inte deras beteende eller sätt att besvara frågorna. Respondenterna har även godkänt sina uttalanden i det färdiga materialet.

1.10 Teoretisk ansats

Området för min studie berör vitt skilda forskningsfält och därmed också skilda teorier. I och med att ämnet utgör en kombination av slöjd, hälsa och kulturpolitik, tangeras det kulturvetenskapliga och etnologiska fältet såväl som det medicinska, det arbetsterapeutiska och det sociologiska. Med tanke på att uppsatsen skrivs på kandidatnivå och under ämnesområdena *ledarskap*, *slöjd*, *kulturbantverk* och *kulturvård* finns inte förutsättningarna för att knyta an till en sådan teoretisk bredd. Min teoretiska utgångspunkt blir därför att slöjd kan användas för att förbättra människors hälsa. Denna teori stöds av forskning från vetenskapligt skilda fält, vilket framgår i avsnittet *Tidigare forskning*. Teorier som menar att slöjd kan främja hälsa ligger till grund för undersökningen men undersöks inte vidare. Istället knyter jag an till ett för utbildningen relevant område genom att studera huruvida arbete med *slöjd och hälsa* är närvarande i NFHs och andra politiska instansers verksamhet.

Till grund för den kulturpolitiska förståelsen och analysen ligger Dorte Skot-Hansens kulturpolitiska modell vilken förklarats mer grundligt i avsnittet *Tidigare forskning* (Skot-Hansen, 1999). Jag har i modellen ersatt kulturpolitiken med NFHs verksamhet, det vill säga slöjdpolitiken, och lyfter även in arbete med *slöjd och hälsa*. Skot-Hansens modell utgör därmed en ram för diskussion och synliggör kopplingar mellan NFHs verksamhet, *slöjd och hälsa* och annan kulturpolitik. En vidareutvecklad och mer uppdaterad version av modellen presenterar Skot-Hansen 2006 i en artikel som förklarar bibliotekens plats i kulturpolitiken (Skot-Hansen, 2006). Jag har dock valt att använda mig av modellen från 1999 då den är mer allmänt kulturpolitiskt hållen. Den är dessutom tydlig och överskådlig och jag anser att dess tre principer är relevanta för undersökningens område.

2. UNDERSÖKNINGENS SAMMANHANG

I detta avsnitt presenteras några delar av det sammanhang som undersökningen befinner sig i. Först ger jag en överblick av området *kultur och hälsa* inom politiken. Därpå följer en bakgrund till NFHs bildande och en beskrivning av dess roll idag. Avslutningsvis presenterar jag några nedslag i hemslöjdsrörelsens historia, vilka kan kopplas till *slöjd och hälsa*.

2.1. *Kultur och hälsa* i politiken

En lägesrapport av området *kultur och hälsa*s plats i politiken presenteras då jag ser *slöjd och hälsa* som en del i det mer övergripande *kultur och hälsa*. Avsnittet bygger på politiska instansers publikationer och hemsidor samt propositioner och statistik.

För att sammanfatta vad som anses viktigast i kulturpolitiken presenteras inledningsvis de idag rådande kulturpolitiska målen:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling. För att uppnå målen ska kulturpolitiken: främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor, främja kvalitet och konstnärlig förnyelse, främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas, främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan, särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

(Kulturdepartementet, 2009, s.26)

I dagens kulturpolitik uttrycks att kultur behöver få finnas för sin egen skull, men att den också vid en sådan fri existens, bidrar till annan samhällsnytta, exempelvis hälsa (Kulturdepartementet, 2009, s.68). Detta belyses närmare i propositionen *Tid för kultur* under rubriken *Kultur och hälsa*. Här framkommer att ett samarbete mellan kulturpolitik och folkhälsopolitik ses som angeläget hos flera instanser. Och här syns en medvetenhet om att forskning pekar på att kultur och kulturutövande har samband med ökat välmående. Propositionen föreslår också hur kommuner, regioner och landsting kan inkludera kultur i vård- och folkhälsoarbetet, samt redogör för att detta redan pågår på många ställen (a.a., s.71).

Sedan propositionen publicerades 2009 kan anas att ämnet blivit än mer aktuellt, nationellt såväl som internationellt. Just nu kartlägger Nordiska ministerrådet och region Skåne hur forskning, utbildning och arbetssätt inom området *kultur och hälsa* ser ut i Norden idag (www.kulturradet.se). Det finns en tvärpolitisk förening i riksdagen vid namn *Kultur och hälsa*, vilken utgörs av riksdagsledamöter och andra personer som specialiserat sig på området. Tillsammans vill föreningen skapa samverkan mellan organisationer och myndigheter, men också mellan forskare, kulturutövare och politiker. Föreningen vill sprida information om ämnet och skapa möjlighet för vidare forskning och utveckling (www.kulturradet.se). Även regeringen arbetar, genom Kulturdepartementet, för att kopplingen mellan kultur och hälsa ska synliggöras och implementeras ytterligare. Detta görs genom satsningar på samverkan, skapande skola, kultur på recept och kultur för äldre (www.regeringen.se).

Forskning som tyder på samband mellan kultur och hälsa publiceras i allt större utsträckning, vilket självklart skapar ett behov av ett uppdaterat förhållningssätt även politiskt. Men att koppla kultur till hälsa är inget nytt; redan på 1930-talet kom första beslutet om konst och kultur i vårdmiljö och under 1970-talet formades en kulturpolitik som lyfte eftersatta gruppers rätt till kultur (Statens folkhälsoinstitut, 2005, s.34).

Om vi förflyttar oss från kulturpolitiken till folkhälsopolitiken så belyses även där kopplingar mellan kultur och hälsa. Statens folkhälsoinstitut (nuvarande Folkhälsomyndigheten) gav 2005 ut en exempelsamling som presenterar forskning och andra projekt som pekar på att kultur kan främja hälsa (Statens folkhälsoinstitut, 2005). I *Hälsa på lika villkor* tas de kulturpolitiska målen upp ur hälsoaspekt, med betoning på det mål som menar att *alla* ska ha möjlighet att delta i kulturlivet (Nationella folkhälsokommittén, 2000, s.449). Människor som lider av depression, isolering och missbruk tillhör idag en grupp som ofta befinner sig långt ifrån ett sådant deltagande. Att institutioner för kultur samverkar med institutioner för folkhälsa och sjukvård kan enligt utredningen vara ett sätt att sprida kultur till en bredare målgrupp (a.a., s.427, 445). Även statistik över Sveriges befolknings kulturvanor visar att olika grupper i samhället tar del av kulturlivet i olika stor utsträckning. Bland högutbildade är kulturkonsumtionen och kulturdeltagandet högre än bland lågutbildade (Brodén, 2013).

2.2 NFHs bakgrund och samtida ställning

I detta avsnitt presenteras NFHs bakgrund samt dess roll idag. Informationen har främst inhämtats från rapporter i Statens offentliga utredningar och i Departementsserien.

Från industripolitik till kulturpolitik

Det första statliga åtagandet för främjande av hemslöjd kom redan på 1870-talet (Kulturdepartementet, 2012, s.13 ff). Politiskt låg ansvaret för hemslöjdsfrågor från början, och under lång tid, hos instanser som hanterade industripolitiska frågor. Den industripolitiska kopplingen kom sig av att hemslöjd innebar tillverkning i det egna hemmet, och var en bisyssla för extra inkomst (Kulturdepartementet, 2012).

I betänkandet av 1977 års hemslöjdsutredning ansågs hemslöjden docka an till flertalet olika politiska områden vid sidan av det industripolitiska. Ett av dessa var det kulturpolitiska. Utredningen bedömde dock att hemslöjdsfrågan skulle fortsätta vara knuten till industripolitiken, men i en egen fristående myndighet (Hemslöjdsutredningen, 1979, s.142 f). 1981 bildades så *Nämnden för hemslöjdsfrågor, NFH*, med de huvudsakliga uppgifterna att ta initiativ, planera, samordna och göra insatser för att främja hemslöjd samt att fördela statligt stöd till hemslöjdsfrämjande verksamhet (Kulturdepartementet, 2012, s.31).

Inte förrän 1991 förflyttades NFH från industridepartementet till Kulturdepartementet, som då bildades (Kulturdepartementet, 2012, s.33). Att hemslöjden även fortsättningsvis skulle ha en fot i näringsfrågorna poängterades genom att låta NUTEK (Närings- och teknikutvecklingsverket) vara värmyndighet, vilket är tillståndet än idag (nu med namnet Tillväxtverket) (a.a., s.32 f).

Idag består nämnden av nio ledamöter som ska representera olika intressen och sektorer av samhället. Ledamöterna utses av regeringen för en treårsperiod, och sammanträder fyra gånger om året. NFHs kansli består av en kanslichef, en handläggare och en assistent. Utöver dessa tre tjänster ansvarar NFH även för en rikskonsulent med växlande temaområde och en rikskonsulent för barn och unga (www.nfh.se; Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2014, s.32).

NFH i kultursamverkansmodellen

2011 inleddes övergången till Kultursamverkansmodellen, Sveriges nya kulturpolitiska ordning. Modellen har medfört en rad förändringar i kulturpolitiken både centralt och regionalt, så även inom hemslöjdsområdet. Exempelvis förmedlar NFH inte längre de statliga medlen till landets hemslöjdskonsulenter, något som tidigare ingått i myndighetens uppgifter. I och med detta minskar konsulenternas kontakt med NFH, och de ställs närmare sin region och de kultursamarbeten som sker där (Kulturdepartementet, 2012, s.48). NFH är dock fortfarande samordnande och utbildande organ för hemslöjdskonsulenterna. Och

hemslöjdskonsulenterna och Sveriges kommuner och landsting, SKL, ser fortfarande ett stort behov av ett sådant organ. Dessutom finns ett statligt behov av strategisk samordning av hemslöjdssektorn, som kan fungera utvecklande, utbildande omvärldsbevakande (a.a., s.60 f).

Ute i landet innebär kultursamverkansmodellen att varje län ska lägga upp en flerårig plan för hur kulturverksamheten i länet ska se ut. Med dessa kulturplaner som underlag är det upp till samverkansrådet vid Statens kulturråd att besluta om hur medel ska fördelas till varje län. Det är fortfarande riksdagen som beslutar hur mycket pengar som tillfaller regional kulturverksamhet. Regeringen fastställer i regleringsbrev berörda myndigheters villkor samt beslutar vilka myndigheter och institutioner som ska sitta med i samverkansrådet (Kultursamverkansutredningen, 2010, s.11, 13) (www.regeringen.se).

Hemslöjdsområdet blir tämligen framhävt i och med samverkansmodellen. NFH sitter med i ovan nämnda samverkansråd, och dessutom är *främjande av hemslöjd* ett av de sju kulturområden som varje län ska arbeta med och beskriva i sina kulturplaner (Kulturdepartementet, 2012, s.47 f). Den ekonomiska delen som går till hemslöjdsverksamhet är dock liten. 2013 erhöll hemslöjdsområdet 0,9% av medlen i samverkansmodellen.

Även om samverkansmodellen är ny så har NFHs arbete sedan bildandet präglats av samverkan mellan nationella och regionala beslut, mellan närings- och kulturpolitik samt mellan samhällsansvar och ideellt engagemang. Hemslöjdspolitikerna handlar idag om att samordna hemslöjdsområdet strategiskt och få ett sektorsövergripande perspektiv i förhållande till andra politikområden. I nutid blir fokus även större på utveckling och förnyelse av hemslöjden, inom hållbarhets- kultur- och näringsfrågor (Kulturdepartementet, 2012, s.22).

2.3 Synen på *slöjd och hälsa* i hemslöjdsrörelsen – några nedslag i historien

I detta avsnitt görs en tillbakablick, för att se huruvida hemslöjd setts inbegripa värden som kan kopplas till hälsa, terapi och sociala frågor. Huvudsaklig källa är litteratur inom området.

Före industrialismen intåg i Sverige var slöjdande för husbehov mer eller mindre en självklarhet. Allt från kläder till husgeråd skapades av familjens händer och gick under benämningen husslöjd. I och med industrialismens genombrott, under 1800-talets mitt, förflyttades en stor del av tillverkningen från hemmen till fabrikerna. I samband med detta startade även en motståndsrörelse mot den industriella massproduktionen. Intresset för att kunna producera varor i hemmet även för avsalu ökade och begreppet hemslöjd var fött (Hemslöjdsutredningen, 1979, s.29). Hemslöjd ansågs till en början vara ett visst sätt att producera produkter, för att sedermera bli en typ av produkt (Palmsköld, 2012, s.19-21). I båda fallen har begreppet varit klart mer praktiskt och konkret än själsligt betingat.

Något som skulle kunna kopplas till hemslöjdens sociala värden, och därmed knyta an till *slöjd och hälsa*, är den samhällsnytta som legat i att skapa arbetstillfällen genom slöjdande. Hemslöjd för avsalu har under långa tider fungerat som en slags hjälp till självhjälp då slöjden lett till extra inkomst för behövande människor (Snidare, 2012, s.118). Lilli Zickerman, förgrundsgestalt inom hemslöjdsrörelsen, reste runt i Sverige runt förra sekelskiftet för att inventera landsbygdens slöjdtraditioner och uppmuntra till arbete. Hon såg ett stort behov av att lyfta bönderna ur deras oföretagsamma levnadssätt, och antog uppdraget att utveckla händigheten och husbehovsslöjddandet på landsbygden till att även bli ekonomiskt inbringande (Zickerman & Stavenow-Hidemark, 1999, s.69, 98). Detta ansågs göra stor nytta i en tid då fattigdomen ökade och människor lämnade landsbygden för att söka lyckan i staden eller i Amerika (Klein, 2001, s.114).

Redan tidigt har hemslöjd också setts inbegripa sociala värden utanför husbehovet och försörjningen. Nina von Engeström skriver vid 1800-talets slut, i förordet till *Praktisk värbok tillägnad den idoga Svenska kvinnan*:

För de bedröfvade och lidande blir väfstolen snart en god vän, som hjälper igenom svåra tider, då menskligt deltagande kan göra så litet för att hjälpa den lidande. Väfning kan taga hela vårt intresse, sjelfva ljudte af de regelbundna väfslagen stillar den inre oron och bidrager i sanning att så småningom återgifva frid och glädje.

(von Engeström, (1981 [1899])

Bland hemslöjdens värden har också funnits bevarande av det traditionella och svenska samt en lära om vad som är god kvalitet och önskvärd estetik (Palmsköld, 2012, s.10). Det finns en rad exempel på hur skribenter och ledare inom hemslöjdsrörelsen uttalat sig om hur hemslöjd kan utveckla förmågor och agera smakfostrande, och hur dessa egenskaper ansetts leda till personlig utveckling för den som slöjdar. Det handlar ofta om de moraliska aspekterna, att tillverka nyttiga ting i rätt stil med hög kvalitet, och att tillverka för att vara duktig och göra nytta. Denna bild av hemslöjd har kommit från de egna leden, men är många gånger överensstämmande med den bild människor i allmänhet har av hemslöjd än idag (Danielson, 1991, s.283 ff; Klein, 2001, s.110 f). För att ge ett exempel på dessa uttalanden får Lilli Zickerman komma till tals. I en reseberättelse från 1897, om den tidens barn, skriver hon:

Nej, de sitta icke på stolen, de hänga eller halvligga, och till denna bekväma ställning giver virkningen dem tillfälle. Ett arbete vid vilket nerverna ej spännas till en viss grad, i vilket icke något av kroppslig eller andlig kraft och energi sättes in, är ett förslappande arbete, och som sådant förkastligt. Dit hör virkningen och därför måste den bort!

(Zickerman & Stavenow-Hidemark, 1999, s.84)

Vidare läxar Zickerman upp de slöjdare hon träffar, angående vad som är rätt och fel när det gäller färg- och materialval (Zickerman & Stavenow-Hidemark, 1999, s.121). Hon har en genomgående uppfattning att det var bättre förr samt att den ungdom som hon möter i stugorna blivit förstörd av industriernas *gottköpsprål* och inte har samma känsla för handarbetet som de äldre generationerna (Zickerman & Stavenow-Hidemark, 1999, s.119 ff). Det är med dagens mått hårda bud som Zickerman skanderar ut. Dock kan anas en omtanke bakom de barska orden, en vilja att få folket att förstå att de måste skärpa sig för att klara sig.

Med en annan tanke om att hemslöjden och handens skapande måste bevaras i en tid av industrialisering, kommer Erland Borglund in i historien. Han benämns ofta som den som tillsammans med Carl Malmsten införde träslöjden i hemslöjdsrörelsen (Lundahl, 2012, s.42). 1936 skriver Borglund själv om sitt engagemang för hemslöjdsverksamheten i Steneby i Dalsland. Han presenterar den verksamhet som startats upp och berättar att en del av denna är landets första vanförekollektiv¹. Här har alltså inom hemslöjdsrörelsen tagits ett tydligt initiativ, kopplat till *slöjd och hälsa*, genom att erbjuda sysselsättning för människor med nedsatt fysisk funktion (Borglund, 1936, s.192).

Hemslöjd som sysselsättning för partiellt arbetsföra har återkommande omtalats i andra hemslöjdssammanhang även efter det. Till exempel har området upprepade gånger under 1940- och 50-talen omskrivits i tidskriften Hemslöjden (nuvarande Hemslöjd). Borglund får där sällskap av andra skribenter i författandet av artiklar som tangerar dagens *slöjd och hälsa*-område (respondent 3). Något ytterligare som tyder på att slöjd kopplades till hälsa under 1900-talets mitt är att den första statliga arbetsterapeututbildningen startades 1949 och var förlagd vid Slöjdföreningens skola i Göteborg (Evertsson, 2002, s.179 f).

En tid senare, och tydligt kopplat till politik och nationell styrning inom hemslöjdsområdet, påtalas hemslöjdens terapeutiska värden i betänkandet av utredningen *Hemslöjd – kulturarbete*,

¹ ”Vanför: som har kroppsligt handikapp som ger rörelsevårigheter” (ne.se). Alltså kollektivverkstad för personer med rörelsehinder.

produktion, sysselsättning från 1979 (Hemslöjdsutredningen, 1979). Där definieras hemslöjd dels som husbehovsslöjdande och saluslöjdande, i enlighet med den traditionella bilden av hemslöjd. Men utöver dessa sätt att se på hemslöjd lyfts slöjd som fritidssysselsättning och slöjd med terapeutiskt syfte (a.a, s.29). Utredningen anmodar att den föreslagna (men ännu ej existerande) nämnden för hemslöjdsfrågor ska uppmärksamma frågorna om slöjd och välmående. Hemslöjdsområdet bör dela med sig av kunskap och erfarenheter så att dessa kan gynna terapiverksamhet inom områden som rehabilitering, sjukvård och äldreomsorg. Fördes ses i att hemslöjd både kan fungera som fysisk aktivitet och ge social stimulans. (a.a., s.84 f).

Vid 1970-talets slut ses alltså en tydlig medvetenhet om slöjdens hälsofrämjande värden, och en förordning om att dessa bör utvecklas även inom det statliga främjandet av hemslöjd. I en utredning av det statliga hemslöjdsarbetet utförd 2012, uppmärksammas inte slöjdens terapeutiska värde uttalat, men en besläktad innebörd kan anas i det som där i benämns hemslöjdens sociala betydelse: *"Det bör vara ett fortsatt statligt åtagande att främja hemslöjd. Åtagandet motiveras av hemslöjdens särskilda betydelse som näringsgren, liksom av dess kulturella och sociala betydelse."* (Kulturdepartementet, 2012, s.62).

Den bild av hemslöjd som idag kommuniceras utanför politiska dokument, anses än mer innefatta social betydelse och en medvetenhet om att slöjd kan bidra till välbefinnande. Anneli Palmsköld, etnolog och forskare inom hemslöjdsområdet, har skrivit boken *Begreppet hemslöjd*. I denna konstateras att slöjdande har förvandlats från att vara något som människor varit tvingade att göra, till att idag vara något som människor gör av fri vilja, och upplever lustfyllt (Palmsköld, 2012, s.40). Att en nyttoarbetslösa lever kvar trots att den inte behövs för den direkta nyttans skull säger något om att den antagligen tillgodoser andra behov, såsom behov att skapa, uttrycka sig och komma till ro. I *Begreppet hemslöjd* definieras hemslöjd, efter ett citat av Clara Åhlvik och Otto von Busch som *"'glocal' (lokalt förankrad i en global värld), social, meditativ, historisk till sin karaktär, hantverksskicklig och ekologisk"* (Palmsköld, 2012, s.13). Här uttrycks tydligt att det finns kopplingar mellan hemslöjd och hälsa.

3. SLÖJD OCH HÄLSA PÅ STATLIG NIVÅ

Nu vänds blicken mot uppsatsens huvudområde, nämligen *arbete med slöjd och hälsa på statlig nivå*. I detta kapitel undersöks hur NFH arbetat med *slöjd och hälsa* de senaste tio åren, hur området diskuteras/kommuniceras idag, samt vad förändringar i arbetet kan bero på. Jag placerar därefter NFH och *slöjd och hälsa*-området i Skot-Hansens kulturpolitiska modell. Sist redogörs för huruvida *slöjd och hälsa* är ett närvarande område hos andra politiska instanser. Inledningsvis förklarar jag hur det insamlade materialet använts och analyserats.

3.1 Analysmetod

Som nämnts ovan är undersökningen explorativ och analys har skett löpande under materialinsamlandet. Därmed har det aktuella materialet varit färskt i minnet och det har funnits tid att utforska nya frågor som uppkommit genom analysarbetet (Patel & Davidson, 2003, s.119).

Dokument och hemsidor

I verksamhetsplaner och årsredovisningar har jag letat efter kopplingar till *slöjd och hälsa* och antecknat dessa. Anteckningarna har bildat sammanfattningar av varje års dokument. I sammanfattningarna har vissa rubriker identifierats. Dessa rubriker har fungerat som genomgående grundstomme i en tabell som presenterar dokumenten över tid (se bilaga 2). I tabellen har anteckningar från sammanfattningarna förts in under respektive år, under lämplig rubrik. Även varje års mål och fokusområden presenteras i tabellen. På så sätt tydliggörs förändringar och strömningar över tid. Tidslinjen har sedan översatts till sammanfattningar i löpande text av varje års dokument, mer koncentrerade och strukturerade än de som gjorts inledningsvis. Innehållet i dessa sammanfattningar har jag därefter delat in efter olika teman, istället för indelning efter år. Det är denna temaindelade presentation av styrdokumentet som visas i uppsatsen.

I varje verksamhetsplan och årsredovisning har även gjorts en kompletterande kvantitativ undersökning genom att undersöka antal gånger vissa ord förekommer. Orden som valts är *hälsa/hälso, välbefinnande, social, och friskevård*, då jag anser att dessa ords förekomst i en text vittnar om att slöjdens hälsofrämjande egenskaper berörs.

Även analys av innehåll på hemsidor har gjorts. NFHs hemsida och hemsidan *Slöjd håller* som NFH tillsammans med en grupp hemslöjdskonsulenter står bakom, har varit aktuella i denna del av undersökningen. Analysarbetet har bestått av en främst kvantitativ undersökning då sökningar på utvalda ord gjorts genom sidans sökfält. Orden har varit desamma som användes i ovan nämnda studie av styrdokument. Antal träffar säger något om området *slöjd och hälsa* aktualitet, särskilt då de sätts i relation till sökresultatet av andra ord. Denna del av undersökningen syftar inte till att ge en fullständig bild av hemsidornas innehåll, utan snarare ge en indikation om hur aktivt *slöjd och hälsa* kommuniceras utåt via internet.

Den arbetspärm med temat *Hemslöjd – hälsa*, som jag fått låna av NFH, har studerats utan större strukturering. Då det är en arbetspärm finns ingen tanke bakom placering, ordning och urval, varför en analys utifrån sådana aspekter inte blir rättvis. Snarare har pärmen fungerat som ett komplement till verksamhetsplaner, årsredovisningar och intervjuer, och utgjort ett ledtrådsmaterial för att avläsa hur NFH arbetat med området.

Intervjuer och frågeutskick

De muntliga intervjuerna har spelats in och transkriberats. Därmed har de tillsammans med mailintervjun blivit text att analysera. Genom att plocka ut relevant information i dessa texter, dela in den under olika rubriker, och därpå sammanställa rubriker och innehåll från de olika

intervjuerna, har jag upptäckt samband och komplement. Intervjumaterialet har fungerat stödjande och kompletterande till studien av styrdokument. Det har även bidragit till att utröna vad som lett till förändringar i *slöjd och hälsa*-arbetet.

Frågeutskick till politiska instanser som berör kultur och/eller hälsa, och eventuella svar på dessa, har sammanställts i ett dokument. Varje svar eller icke-svar har därpå sammanfattats i en tabell. Det blir en närmast kvantitativ del i undersökningen, som ger en bred och grund uppfattning av området *slöjd och hälsa*s närvaro i politiken utanför NFH.

Teoretisk modell

En analysmetod har även varit att placera in den information som undersökningen givit i en existerande kulturpolitisk modell, nämligen Dorte Skot-Hansens modell med den humanistiska, sociologiska och instrumentella principen. Detta har gjorts för att sätta in NFHs arbete, Sveriges slöjdpolitik, i en kulturpolitisk struktur. Målet var att utröna samband och skillnader mellan NFHs politik och tre olika sätt att arbeta kulturpolitiskt, och genom detta kunna utläsa förklaringar till varför arbetet med *slöjd och hälsa* utvecklats i en viss riktning.

3.2 Slöjd och hälsa inom NFH det senaste decenniet och nu

Detta avsnitt inleds med en studie av NFHs verksamhetsplaner och årsredovisningar från 2004-2014. Därpå följer en redogörelse över vad arbetspärmen med tema *Hemslöjd – hälsa*, från NFHs kansli, kunnat berätta. Efter det presenteras vad som framkommit i intervjuerna angående NFHs utförda och planerade arbete inom området. Därefter redogörs för den del av studien som undersökt dokument och hemsidor.

3.2.1 Verksamhetsplaner och årsredovisningar

NFHs styrdokument från åren 2004-2014 har studerats för att få en uppfattning om huruvida området *slöjd och hälsa*, eller närliggande, varit aktuellt under dessa år. Även förändringar i områdets aktualitet har undersökts. I detta avsnitt presenteras dokumentens innehåll indelat i olika identifierade teman. Innan dess presenteras NFHs övergripande riktlinjer.

De senaste åren har ett antal prioriterade fokusområden och några så kallade horisontella perspektiv varit aktuella för NFHs arbete. I årsredovisningen för 2008 redogörs för att NFHs styrelse har granskat myndighetsrollen och förtydligat dess samhällsuppdrag och inriktning med hjälp av prioriterade fokusområden och horisontella perspektiv. Sedan 2009 är fokusområdena: *Barn och ungdom, Näring, Forskning och utveckling, Hållbar utveckling* och *kommunikation*. De tre horisontella perspektiven är: *Delaktighet/tillgänglighet, Mångfald/jämställdhet* och *Internationellt/interkulturellt utbyte*.

Slöjdens betydelse för hälsa och välmående definieras i verksamhetsplanen för 2004 genom en beskrivning som säger att det kan handla om slöjd i friskvårdande syfte, såväl som slöjd som rehabilitering av långtidssjukskrivna.

Slöjd och hälsa som uttalat prioriterat område

Åren 2004, 2005, 2006 och 2007 lyfts *slöjd och hälsa* uttalat i verksamhetsplanerna. År 2004 är *Slöjdens betydelse för ökad hälsa och välmående* ett prioriterat arbetsområde. Under 2005 och 2006 heter området *Slöjden ur ett folkhälsoperspektiv*, och 2007 finns den prioriterade arbetsuppgiften *Hemslöjd och hälsa*. Detta är också sista gången området nämns som ett uttalat arbetsområde. De tidigare åren har arbetet med *slöjd och hälsa* behandlats även i årsredovisningarna, men 2007 görs inte detta. De gånger området lyfts i verksamhetsplanerna som ett prioriterat område, skrivs också att NFH ser aktualitet i ämnet i och med att *kultur och hälsa* finns/funnits på dagordningen hos Kulturdepartementet mellan åren 2003 och 2006.

Vad har gjorts?

I verksamhetsplaner och årsredovisningar redogörs för att en del av hemslöjdskonsulenterna i landet har drivit projekt som knyter an till området, och att frågan diskuteras i desto fler. Detta förtydligas i verksamhetsplanen för 2006 då det framgår att NFH under 2005 låtit hemslöjdskonsulenterna i landet svara på en enkät om hemslöjd och folkhälsa. Denna visar att det i flera län planeras och pågår projekt som knyter an till ämnet. Hur/om enkätresultaten använts i det fortsatta arbetet har inte kunnat utläsas.

En tydlig insats som belyses är att NFH fördelat projektmedel till projekt som rör slöjdens hälsofrämjande egenskaper. I 2004 års verksamhetsplan framgår att NFH redan 2002 gett stöd till projektet *Bränd på slöjd*. I årsredovisningen för 2005 redogörs för att NFH förmedlat projektmedel till två studier som har koppling till *slöjd och hälsa*. Den första är en sammanställning av litteratur på temat *Slöjdaktivitetens betydelse för inläring, kreativitet och hälsa*. Där har författaren kommit fram till att endast ett fåtal undersökningar utgår från slöjd ur ett hemslöjdsperspektiv, utan berör istället skolslöjdens betydelse. Det konstateras också att det forskas på hälsoaspekterna utifrån ett mer generellt kulturperspektiv, och att det där upptäckts positiva samband. Den andra studien som NFH varit med och finansierat är en utvärdering av projektet *Offentlig Arena Skapande Kultur, OASK* som blev fortsättningen på ovan nämnda *Bränd på slöjd*. Projektet vände sig till arbetslösa och erbjöd rehabilitering genom sysselsättning inom kreativt görande, slöjd, trädgård och matlagning.

Vad har planerats?

I verksamhetsplanen för 2004 är *slöjd och hälsa* ett uttalat arbetsområde, men det kan anas att området inte har högsta prioritet, då det står att läsa att området kommer tas i akt från nämndens sida så fort resurser finns.

Ett upprepade gånger förekommande mål i verksamhetsplanerna 2004-2007 är att NFH ska följa de projekt som genomförs inom området och vara uppdaterade på området generellt.

I årsredovisningen 2006 skrivs att ett hälsoperspektiv och ett forskningsperspektiv planeras som tema under fortbildningsdagarna för landets hemslöjdskonsulenter det kommande året. I verksamhetsplanen 2007 skrivs angående *hemslöjd och hälsa* att ”Under 2007 bör dessa frågor finnas med på agendan centralt och då med fokus på hur nämnden och hemslöjds-konsulenterna skall arbeta med frågan” (s.7). Även här nämns fortbildningsdagen för landets konsulenter det aktuella året, och planen är fortfarande att *hemslöjd och hälsa* kommer vara ett huvudtema. Eftersom området inte nämns i årsredovisningen för samma år är det oklart ifall dessa planer blivit verklighet.

Inte heller i de program för konsulenternas fortbildningsdagar, vilka skickats från NFHs kansli i och med denna undersökning, har information om den aktuella dagen 2007 funnits. Däremot kan utläsas att *slöjd och hälsa* behandlats under konsulenternas fortbildningsträff 2004 och 2014.

Att stärka hemslöjdens forskningsanknytning uppmanas till i regleringsbrevet från regeringen under 2004 och 2005 (www.esv.se). Från och med 2006 nämns inte forskning i regleringsbrevet, men området kommer enligt verksamhetsplanen 2006 istället bli en del av den ordinarie verksamheten och arbetas vidare med i samma riktning. Gällande forskning rörande *slöjd och hälsa*, är det ett återkommande område under åren 2004-2007. I verksamhetsplanen för 2004 står att NFH ska ”söka kontakter med syftet att få forskare inom hälsoområdet att intressera sig för att belysa hemslöjdens betydelse ur ett hälso- och friskvårdsperspektiv” (s.3). Hur detta gått framgår inte i årsredovisningen för samma år. Där syns snarare att samma mål fortfarande hägrar:

”En tendens som många konsulenter tycker sig märka är att allt fler söker sig till hemslöjdens kurs- och programverksamhet som ett medel att befrämja hälsan genom att hämta kraft, ro och vila i handens skapande arbete. Slöjdens terapeutiska potential är ej utforskad och nämnden ser detta som ett kommande verksamhetsfält att prioritera” (s.19)

I 2005 års verksamhetsplan ses forskarkontakt som en del i arbetet med en långsiktig strategi för *slöjd och hälsa*, vilken ska tas fram under året. Handläggaren ska i arbetet med detta få stöd av en grupp hemslöjdskonsulenter och externa ämneskunniga. Även i årsredovisningen samma år visas på ett stort behov av ökad forskningsbaserad kunskap om slöjdens ur ett folkhälsoperspektiv. Hur det planerade arbetet med en långsiktig strategi fortlöp framgår ej.

Även 2006 är målet att erfarenheter och relevant forskning som kan kopplas till *slöjd och hälsa* ska förmedlas till konsulenter och hemslöjdsföreningar. I verksamhetsplanen för 2007 berörs området ur ett forskningsperspektiv då NFH planerar att följa forskningsstudien som utvärderar projektet *Offentlig arena skapande kultur, OASK* i Kronoberg, liksom andra anknytande projekt. Att det forskas inom området anses vara viktigt för att NFH ska kunna arbeta vidare.

Efter 2007

Efter 2007 nämns alltså inte att NFH ska arbeta med *slöjd och hälsa*, varken genom att stötta forskning inom området eller genom att arbeta med frågan på annat sätt. Däremot har en del andra arbetsområden kopplingar till slöjdens sociala värden. Dessa presenteras nedan.

Arbete med barn med funktionsnedsättning

Under åren 2008-2013 riktas en del av NFHs barn- och ungdomsarbete mot barn med funktionsnedsättning och barn med annan etnisk bakgrund än svensk. Barnens delaktighet lyfts som viktig att framhålla och NFH vill bygga nätverk i andra sfärer och utveckla passande arbetssätt. Detta är aspekter som skulle kunna kopplas till slöjdens sociala värden och hälsoeffekter, men som inte framställs på detta sätt i verksamhetsplaner och årsredovisningar.

2012 färdigställs webbplatsen *Slöjdklubben 2.0*, som riktar sig till barn med funktionsnedsättning. Detta år konstateras även att slöjdklubbskonceptet fungerat bra för att nå denna målgrupp. Det framgår även en ökning i regionernas arbete riktat mot barn med funktionsnedsättning, då 5 av 20 regioner utfört sådant.

Arbete med hållbar utveckling

NFHs arbete med hållbarhet behandlas i detta avsnitt eftersom social hållbarhet kan innefattas däri. Social hållbarhet handlar om att mänskliga behov ska kunna uppfyllas och att samhället ska vara funktionellt på lång sikt (www.sv.wikipedia.org). Därmed kan det enligt mig finnas beröringspunkter mellan hållbarhet och hälsa.

I 2006 års regleringsbrev framhålls för första gången att hemslöjdens betydelse för hållbar utveckling och sysselsättning bör lyftas (www.esv.se). I årsredovisningen samma år berörs detta främst genom näringsaspekten och en hållbar utveckling för slöjd som sysselsättning. I årsredovisningen för 2007 är fortfarande näringsfrågorna mest betonade under hållbarhetsrubriken. 2007 nämns dock även de självklara hållbarhetsaspekterna som finns i hemslöjden, i och med förnyelsebara material och resurssnål produktion. Inför 2008 leder NFH en arbetsgrupp i att ta fram en strategi för arbetet med hållbar utveckling inom hemslöjden. Att det i hållbar utveckling inbegrips social hållbarhet kan inte anas.

Som ovan nämnt finns hållbar utveckling med bland de fem fokusområdena från och med 2008. Ett arbetsområde som tillkommer i verksamhetsplanen 2008 är *Hemslöjdens bidrag till en hållbar utveckling*. Inte heller här lyfts social hållbarhet. Så ser det ut även under följande år.

Hemslöjdens bidrag till hållbar utveckling blir mer och mer omtalat, och det mesta pekar på att det främst handlar om miljömässig hållbarhet. Dock skulle vissa formuleringar kunna tala för en medvetenhet om slöjden som även socialt hållbar.

2009 startas bloggen *Slöjd håller* vilken drivs av NFH och en grupp hemslöjdskonsulenter. Bloggen blir så småningom en hemsida och omtalas återkommande i styrdokumentet. I verksamhetsplanen för 2013 finns inte hållbarhet längre med bland de arbetsområden som tas upp och förklaras. Däremot finns det med som en underrubrik under arbetet med barn och ungdomar, då hemsidan *Slöjd håller* ska anpassas efter olika utbildningssammanhang och olika åldersgrupper. I verksamhetsplanen för 2014 behandlas hållbarhetsarbetet åter under en egen rubrik. Under denna planeras fortsatt arbete med hemsidan *Slöjd håller*.

Arbete med interkulturell slöjd

Interkulturella frågor finns med bland NFHs arbetsuppgifter sedan 2007. Anledningen till att jag berör arbetet med interkulturell slöjd är att NFH kopplar området till slöjdens sociala betydelse, vilken enligt mig är en av slöjdens hälsofrämjande egenskaper. I årsredovisningen för 2012 skriver NFH "*Slöjden är ordlös, det vill säga vi kan slöjda och mötas och förstå handens språk utan att kunna kommunicera med ord*" (s.12). Arbetet med interkulturell slöjd verkar alltså inte främst handla om att identifiera slöjdföremål och slöjdtekniker som har sitt ursprung i andra kulturer. Snarare inriktas arbetet mot hur slöjd kan länka samman kulturer, knyta band mellan människor och vara ett redskap i arbete med mänskliga rättigheter och identitetsskapande.

Samverkan

NFHs samverkan med andra tas upp då jag ser det som en förutsättning för att slöjdens hälsofrämjande egenskaper ska få genomslagskraft och komma nya målgrupper till gagn. Samverkan blir allt viktigare och mer omtalat för NFH, men har inte hittills varit aktuellt med koppling till *slöjd och hälsa*.

I och med den rådande kultursamverkansmodellen talas det i styrdokumentet en hel del om samverkan. Från och med 2011 ska NFH enligt regleringsbrevet redovisa insatser och resultat av samverkan med andra aktörer, myndigheter, organisationer och civilsamhället (www.esv.se). I verksamhetsplanen 2011 framgår att NFH ser att dess samverkan med andra blir allt viktigare. I årsredovisningarna för 2011, 2012 och 2013 skrivs att NFH är en liten myndighet som arbetar aspektpolitiskt, vilket bygger på samarbete med utomstående krafter, där slöjd kan vara med och lösa samhällsproblem. Hemslöjdsfältets många ben räknas upp: "*ett i offentlig regi, ett i idéburet arbete, ett i näringsverksamhet och entreprenörskap samt ett inom det kunskapsförmedlande och pedagogiska fältet*" (Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2012, s.18). Här finns alltså inget uttalat ben i hälsoområdet. Inte heller bland de organisationer och myndigheter som NFH samarbetat med under de senaste åren finns någon tydlig koppling till *slöjd och hälsa*. Dock finns *Sveriges kommuner och landsting* samt *Myndigheternas samverkansgrupp för barns rätt till kultur* med på listan, vilka skulle kunna knyta an till hälsoområdet.

Andra indikationer

Under diverse olika rubriker i verksamhetsplanerna och årsredovisningarna kan anas en medvetenhet om de sociala värden och hälsovärden som slöjden har. I årsredovisningarna 2010, 2011 och 2012 lyfts att delaktighet i görandet och nya nätverk är resultat av programverksamheten som erbjuds i hemslöjdsverksamheten ute i regionerna. Det är alltså inte uttalade hälsoresultat, men skulle kunna tangera ämnet i och med att ökad delaktighet och fler sociala relationer kan påverka människors välbefinnande positivt.

Under rubriken *Forskning och utveckling* i årsredovisningarna 2012 och 2013 nämns inte området *slöjd och hälsa* som ett aktuellt forskningsområde. Däremot skrivs i samband med information om utbildningen *Ledarskap i slöjd och kulturhantverk* att den: "*ger studenterna ett bra nätverk inom till*

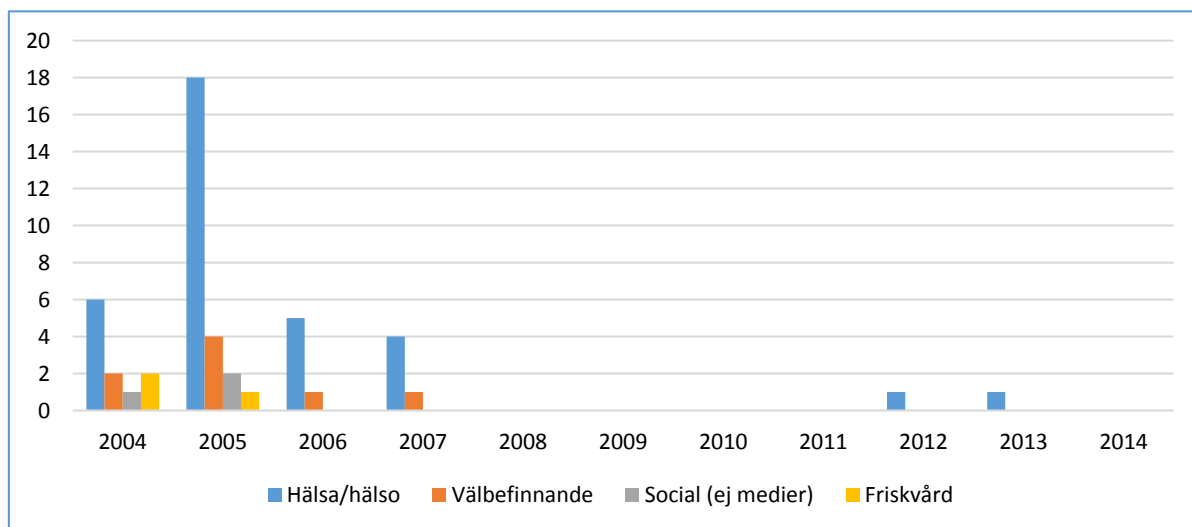
exempel turismnäringen, upplevelseindustrin, tillverkning och försäljning samt kultur och hälsa.” (Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2014, s.20)

I årsredovisningen för 2012 redogörs för att NFH var medarrangör till en seminarieriserie under årets bok- och biblioteksmässa i Göteborg. Ett av seminarierna hade temat *Värdet i att slöjda*, vilket kan anses beröra slöjdens förmåga att ge tillvaron en större mening.

I inledning till årsredovisningen för 2012 skriver nämndens ordförande Bo-Erik Gyberg ”Under 2012 har slöjden nått ut till nya grupper. Det innebär att nya individer gläds och inspireras – och får möjlighet till fler meningsfulla inslag i sina liv. Det är både stort och viktigt!” (s.6). Även citatet av hemslöjdskonsulent Saga Axberg Svensson i samma årsredovisning säger något om kopplingen mellan slöjd och hälsa: ”Slöjden ger dig problemlösningssjälvförtroende. Genom att öva din kreativitet får du en inre styrka, och vem vill inte ha det!” (s.27). En medvetenhet om slöjdens hälsofrämjande värden syns även i ordförandens inledning till årsredovisningen 2013. Senare i den redovisningen berättas också att NFH varit aktiv i arbetet med kulturhuvudstadsåret 2014, vilket resulterat bland annat projektet *Sloydify society*. Det är ett projekt som undersöker slöjdens möjligheter att utveckla samhällsnytta, där en samhällsnytta skulle kunna vara att främja hälsa.

Förekomsten av ord med koppling till hälsa

I verksamhetsplaner och årsredovisningar har även genomförts en kvantitativ undersökning, i vilken ord kopplade till hälsa har räknats i de olika dokumenten. Undersökningen styrker det som redovisats ovan, att området varit aktuellt 2004-2007 för att i det närmaste försvinna helt efter det. Flest ord med koppling till hälsa förekommer onekligen i dokumenten från 2005. Varje år har antalet ord i verksamhetsplan och årsredovisning slagits samman och det är det samlade antalet som visas i figur 1 nedan.

Figur 1. Diagram över antal ord kopplade till hälsa som förekommer i NFHs styrdokument 2004-2014.

3.2.2 Pärmen *Hemslöjd – hälsa*

I pärmen med etiketten *Hemslöjd – hälsa*, från NFHs kansli, finns artiklar som berör områdena *kultur och hälsa*, *trädgård och hälsa* samt *slöjd och hälsa*. Det finns inbjudningar till och fakta om evenemang. Det finns information om personer som arbetar med anknytande frågor, personer som önskas kontakt med, och personer i de redan befintliga nätverken som är intressanta för området. Det framgår även att kontakt har skett mellan NFH, konsulenter, andra projekt och personer som varit intresserade av frågan. Genom utdrag från läns-hemslöjds-konsulenters verksamhetsplaner framgår att ämnet varit aktuellt på flera håll, vid olika tillfällen.

I pärmen kan hittas ledtrådar om vilka tankar som funnits hos NFH inom området. Det finns sammanställningar över varför hemslöjd har hälsofrämjande innebörd och idéer om vad *slöjd och hälsa*-initiativ skulle kunna resultera i. I ett dokument med NFH och SHR som avsändare, skrivet 2003, presenteras hemslöjd som en viktig del i hälsobefrämjande arbete. Huvudsakligen redogörs för två alternativ till hur hälsofrämjande slöjd skulle kunna se ut. Den första idén är en slöjdverkstad placerad på en större arbetsplats, där kreativt skapande och rofyllt slöjdande blir ett inslag i arbetsdagen med friskvårdande syfte. Även rehabilitering i form av arbets-
träning för långtidssjukskrivna ryms i den modellen. Den andra idén är en mer öppen variant, ett slöjdhus. Slöjdhuset skulle fungera som ett kreativt gym. Arbetsplatser kan då erbjuda subventionerade slöjdkort istället för träningskort, i friskvårdande syfte, och sjukvården kan remittera långtidssjukskrivna till slöjdhuset för rehabilitering.

I samband med dessa två idéer presenteras tankar om vad som kräver för att genomföra dem, och vilka lämpliga samarbetsparter skulle kunna vara. Dock framgår inte om dokumentet skickats någonstans, eller vad som hänt med planerna. I ett dokument från 2005 sammanfattas återigen tankar på temat, då idéerna från 2003 plockas upp kortfattat, och det ges exempel på hur hemslöjdskonsulenterna kan stimuleras i frågan.

Längst bak i pärmen finns en enkätundersökning rörande *slöjd och hälsa* som NFH gjort bland landets hemslöjdskonsulenter 2005. I brevet som skickats ut ihop med frågorna nämns att ämnet är aktuellt i och med att *kultur och hälsa* finns på Kulturdepartementets dagordning 2003-2006. Det berättas även att ämnet varit uppe på en träff för landets hemslöjdskonsulenter 2004 och att det pågår projekt i olika län. NFH ska under 2005 arbeta med en långsiktig strategi för *slöjd och hälsa*-området, och en skiss ska presenteras under en konsulentträff 2006. Enkätsvaren kommer ligga till grund för det kommande arbetet och syftar till att få en bild av vad som genomförts, pågår och planeras i länens hemslöjdsverksamhet.

3.2.3 Intervjuer

I de intervjuer som genomförts har information sökts angående de initiativ som NFH tagit inom området slöjd och hälsa, och information om det arbete som planeras.

Den före detta handläggaren, som under sin tid på NFH var aktiv i arbetet med *slöjd och hälsa*, berättar att NFH under flera olika omgångar startat eller tagit tag i frågan. Hon är osäker på vad det egentligen varit som legat bakom de initiativ som tagits, men menar att det handlat dels om propåer från högre ort, och dels om ett internt intresse. Satsningar i övriga samhället på *kultur och hälsa*, liksom ökat intresse för *trädgård och hälsa* har spelat in. (respondent 3).

I intervjusvaren framgår även att NFH belyst temat under ett antal fortbildningsdagar för landets hemslöjdskonsulenter. Inslag som nämns är presentation av forskning som bedrivits inom *trädgård och hälsa* på Alnarp, vilken var del under en konsulentdag 2004. År 2007 presenterades projektet *OASK (Offentlig Arena Skapande Kultur)* som NFH varit med och stöttat. 2010 ingick en presentation av *Kultur på recept* i Skåne. Detta år deltog även Gunnar Bjursell, professor i molekylär biologi och förespråkare för kultur och hälsa (respondent 3; respondent 2). Från NFHs håll har planer funnits på att dra igång ett större forskningsprojekt angående slöjd och hälsa. Det hela diskuterades med Gunnar Bjursell, men togs inte vidare på grund av tidsbrist hos såväl NFH som forskarsidan (respondent 2; respondent 3).

I intervjumaterialet framkommer även att NFH arbetat med området genom fördelning av projektmedel. De projekt som lyfts är dels projektet *OASK* i Kronobergs län som riktar sig till långtidssjukskrivna, och ett projekt i Östergötland som riktar sig till unga tjejer (respondent 2).

Den ovan nämnda enkät som NFH kickade ut till alla hemslöjdskonsulenter 2005 arbetade den tidigare handläggaren med. I det brev som enkäten inleds med skrivs att NFH planerar att

under 2005 ta fram en långsiktig strategi för området. Respondenten är osäker på om detta gjordes, men kan inte svara säkert utan att titta i verksamhetsplaner och årsredovisningar. Enligt undersökningen ovan av verksamhetsplaner och årsredovisningar finns inga indikationer på att en sådan långsiktig strategi blev verklighet.

Den nuvarande kanslichefen berättar hur NFH idag resonerar kring slöjd och hälsa.

Respondenten säger att ämnet har funnits i tankarna ett tag, men inte nått ytan på grund av att andra uppdrag kommit före. Det pratas mycket om slöjd och hälsa i nämnden, men konkreta ställningstaganden har inte tagits. Efter en projektansökan för ett projekt med människor med olika funktionshinder och slöjd, har tankarna satt igång ytterligare. Det finns tankar om att arbeta med slöjd och sociala verksamheter i framtiden och *slöjd och hälsa* är tänkt att bli ett prioriterat område 2015.

Respondenten lyfter fram *Sloydify society*, ett projekt som NFH stöttar, vilket genomförs i Umeå under kulturhuvudstadsåret. Hon tar upp ett exempel som nämnts i projektet, en idé om slöjdandets fördelar för exempelvis unga tjejer med självskadebeteende. Den går ut på att sy om, och tillverka kläder i grupp, och samtidigt under avslappnade former prata om kroppsideal och dela med sig av tankar och funderingar. En annan del av samma projekt är ett samarbete mellan slöjdare, en förskola och en dagverksamhet för människor i psykiatri. Denna idé går ut på att slöjdare ska handleda människorna i dagverksamheten när de syr kostymer till förskolebarnen. Kostymerna används sedan i en pjäs som barnen sätter upp. Detta är ett koncept som respondenten ser många fördelar med:

Samtidigt så får ungarna inblick i en värld och träffa människor som dom kanske inte skulle träffa annars. Och sen som Otto [von Busch] säger är det här ju samtidigt ett näringsprojekt, vilket gör att man har slöjdare som då är handledare [...] man kan ju se väldigt, många såna öppningar om man börjar se sig omkring.”

(Respondent 1)

Kanslichefen berättar att *slöjd och hälsa* diskuteras som potentiellt tema för konsulentträffen i januari 2015. Området diskuteras utifrån vilka projektansökningar som kommer in och genom att undersöka vad det finns för forskning, föredragshållare och lämpliga samarbetspartners. För att anta ett område som tema måste det finnas material att ge till konsulenterna, som de kan bygga vidare på. Hon nämner även att området är aktuellt i det kommande sättet att söka projektmedel, där prioriterade teman ska få en tydligare framtoning.

Den nuvarande kanslichefen är medveten om att NFH är lite sena med hälsodiskussionen. *Kultur och hälsa* har redan varit ett tema för Kulturrådet, och det finns en risk att Kulturdepartementet kommer med andra, nya, riktlinjer som då måste prioriteras framför *slöjd och hälsa*. Samtidigt tror hon att området kommer lyftas oavsett. Hon säger att det är ett ämne som NFH återkommer till, att det kommer få följa med och att de borde göra något vettigt inom det.

3.2.4 Andra dokument

Här presenteras hur synen på *slöjd och hälsa* framställs i en rad samtida dokument som rör NFH.

Projektrapport för Den samtida hemslöjden

Detta är en rapport från 2011 om projektet *Den samtida hemslöjden* som drevs av NFH och SHR och gick ut på att arbeta fram en gemensam varumärkesplattform för begreppet hemslöjd. I rapporten nämns ett antal gånger aspekter av hemslöjd som kan kopplas till hälsa. I bakgrundskapetlet under rubriken *Nytt tillskott behövs* nämns att det nu kommer undersökningar som visar på ett samband mellan slöjd och hälsa (Björkman, 2011, s.8). I rapporten presenteras en SWOT-analys som tagits fram i samband med projektet. Här finns koppling till hälsa bland både styrkor, ”Att slöjda mår man bra av” och möjligheter ”Ökad kunskap om att skapande motverkar stress” (a.a., s.10).

Även i ett avsnitt om en omvärldsanalys som gjorts kommer ämnet på tal. Där presenteras att en anledning till att skapa är att koppla av, utvecklas och inspireras, vilket kan tolkas som hälsofrämjande effekter. Även det föreningsliv som slöjdandet kan innebära lyfts som en social aspekt (Björkman, 2011, s.11).

Hemslöjdens varumärkesplattform

I samband med ovanstående projekt tog NFH och SHR fram en varumärkesplattform som syftar till att skapa en tydligare gemensam identitet för hemslöjdsrörelsen (Nämnden för hemslöjdsfrågor & Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, 2010, s.2 f). Även i denna skrift syns en medvetenhet om sambandet mellan slöjd och hälsa. Ett av argumenten som ges till varför hemslöjd är aktuellt idag är att *"intresset för själslig utveckling ökar"* (a.a., s.5). Vidare presenterar varumärkesplattformen hemslöjdsrörelsens personlighet med hjälp av orden *Genuin, Engagerad, och Generös*. Ordet *genuin* anges spegla slöjdarens personliga uttryck. *Engagerad* tyder på skaparlust och glädje i skapandet. *Generös* handlar om ett öppet, tillåtande förhållningssätt och mod att samarbeta (a.a., s.9). Dessa aspekter skulle enligt mig kunna kopplas till hälsa och välmående, men gör det inte uttalat i varumärkesplattformen.

I uppslaget om värderingar lyfts bland annat hållbarhet, vilken anges handlar om både natur och människa. Slöjdens hälsofrämjande egenskaper presenteras som självklara *"Slöjd bidrar till människors välbefinnande, eftersom den stärker självförtroendet och främjar hälsan"* (Nämnden för hemslöjdsfrågor & Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, 2010, s.11). Även avkoppling och utveckling tas upp som en viktig del. (a.a., s.14). Och så konstateras, i säker ton *"Med över hundra års erfarenhet vet vi att slöjd får människor att må bra"* (a.a., s.18).

Tillbaka till framtiden

I skriften *Tillbaka till framtiden* har HUI Research sammanställt anteckningar från en workshop 2013 där hemslöjdskonsulenter och andra verksamma inom hemslöjdsområdet diskuterar hemslöjdens roll och läge om 15/20 år. Att arbeta med slöjdens hälsofrämjande egenskaper belystes här som ett sätt att lyfta och arbeta vidare med slöjdens plats i framtidens Sverige. *Slöjdens läkande kraft* presenteras inledningsvis som ett av fem teman som återkommit under diskussionerna (Gustafsson & Olsson, 2013, ingen sidnumrering). Senare i dokumentet listas även förslag på hälsofrämjande slöjd som kommit upp i diskussionerna. Bland dessa finns *Slöjd på recept, Friskis och Svettis för själen, Slöjd som rehabilitering* och *Slöjd BUP* (ibid).

Budgetunderlag 2015

I NFHs budgetunderlaget för 2015 presenteras planer för det kommande året, liksom områden som kommer prioriteras långsiktigt. Bland dessa finns området *Förnyelse och utveckling av hemslöjd*, inom vilket det klargörs att uttalat arbete inom *slöjd och hälsa* återigen kommer finnas på dagordningen. Två av delpunkterna är nämligen:

Samhällsslöjd – arbeta vidare med resultaten från Sloydify Society projektet (Umeå Kulturhuvudstad 2014) som handlar om hur slöjden kan gå in i befintliga samhällsstrukturer.

Slöjd och hälsa – kan ses som en del i samhällsslöjd och handlar om att hitta former för hur slöjden kan spela en roll i arbetet med hälsa.”

(Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2014, s.4)

3.2.5 Hemsidor

I detta avsnitt presenteras huruvida *slöjd och hälsa* kommuniceras genom två hemsidor som berör NFH. Dels myndighetens egen hemsida, www.nfh.se, och dels hemsidan www.slojdhaller.se vilken drivs av NFH tillsammans med en grupp hemslöjdskonsulenter.

Nfh.se

Sökningar på ord med hälsokoppling på NFHs hemsida gav träffar i form av sidor på hemsidan, egna dokument såsom remissvar och årsredovisningar, samt andra dokument som på

något sätt rör NFH och därmed är tillgängliga genom hemsidan. Vissa träffar ansågs inte beröra området, varför det i tabell 2 anges både antal träffar och antal relevanta träffar.

Tabell 2. Antal träffar rörande *slöjd och hälsa* på NFHs hemsida

ORD	TRÄFFAR	RELEVANTA TRÄFFAR
Hälsa	8	7
Social	8	4
Välbefinnande	4	3
Friskvård	1	1

Tabellen visar att en sökning på *hälsa* gav sju relevanta träffar. *Social* fick fyra träffar, *välbefinnande* fick tre och ordet *friskvård* fick en träff. För att sätta antalet träffar i relation till övrigt innehållet har även sökningar på andra ord gjorts. Ordet *hållbar* fick då 43 träffar och ordet *ekonomi* fick 27 träffar, vilket visar på en markant skillnad jämfört med antal träffar på hälsoorden. Vid ett vanligt besök på hemsidan, utan användande av sökfunktionen, syns inte många av de dokument som framkommer i undersökningen ovan. Då är det istället hemsidans flikar, och innehållet under dessa, som säger något om vad NFH vill kommunicera. Här finns inga indikationer på att det finns en medvetenhet om sambandet mellan slöjd och hälsa.

Slojdhaller.se

Hemsidan *Slöjd håller* handlar om hur slöjden är hållbar. Sidan bygger främst på blogginlägg med blandat innehåll, men rymmer även en del förklarande texter om hållbarhet, material och skötsel. Här gjordes sökningar för att se huruvida den sociala hållbarheten synliggörs.

Tabell 3. Antal träffar rörande *slöjd och hälsa* på hemsidan *Slöjd håller*

ORD	TRÄFFAR	RELEVANTA TRÄFFAR
Hälsa	6	3
Social	10	10
Välbefinnande	4	2
Friskvård	0	0

Ordet *hälsa* fick på denna sida tre relevanta träffar. *Social* fick tio, medan *välbefinnande* fick två och *friskvård* fick noll. För att även här få en uppfattning om hur stor del detta utgör av sidans innehåll, har sökningar på andra ord gjorts. Ordet *ekologi* fick då 21 träffar och ordet *miljö* fick 50 träffar. Det kan således konstateras att de är den miljömässiga hållbarheten som fått mest utrymme på sidan, även om det till viss del kommuniceras en medvetenhet också om slöjden som verktyg för social hållbarhet och hälsa.

3.3 Orsaker till att områdets aktualitet förändras

De delar av undersökningen som presenterats hittills ger en bild av att tydliga svar angående NFHs arbete med *slöjd och hälsa* varit svåra att finna. Det skrivs och pratas om området inom NFH både då och nu, men vad som gjorts i frågan konkret är oklart. Arbetet tycks ha en förmåga att rinna ut i sanden. Intervjumaterialet visar på att NFH tycker *slöjd och hälsa* är ett viktigt ämne, men ingen vet exakt vilka initiativ som tagits och varför. Förvisso uttrycks att NFH planerar att arbeta med *slöjd och hälsa* framöver, men området förefaller dock ha varit mest aktuellt i början av den studerade tidsperioden. Detta tydliggörs främst genom att *slöjd och hälsa* var ett prioriterat och omtalat område i verksamhetsplaner och årsredovisningar från 2004 till 2007, för att sedan försvinna helt. Denna förändring har fångat mitt intresse. Även den bild som framkommit, av att arbetet inom området inte riktigt vill ta fart, tycker jag är av värde att utvärdera anledning till. Genom intervjumaterialet har jag kunnat identifiera en del

teman som kan säga något om *slöjd och hälsa*-områdets utveckling och plats i NFHs arbete. Dessa teman presenteras senare i detta avsnitt. Innan dess ges en mer generell bild av vad förändringar i NFHs verksamhet kan bero på.

3.3.1 NFH som kanal mellan Kulturdepartement och hemslöjdskonsulenter

Denna del av undersökningen bygger främst på intervjumaterial, men information har även hämtats på regeringens hemsida och i NFHs årsredovisningar.

När det gäller skyldigheter och styrning hos en myndighet är det regeringen som beslutar vilka mål och riktlinjer myndigheten ska ha, liksom hur resursfördelningen ska se ut. Myndighetens instruktion är det grundläggande dokumentet för regeringens styrning, medan regleringsbrevet är kompletterande och mer specifikt berättar vad myndigheten har att förhålla sig till under kommande år (www.regeringen.se). I NFHs regleringsbrev för de studerade åren har något uppdrag rörande *slöjd och hälsa* dock aldrig utropats (www.esv.se). Därifrån ligger alltså inte någon tydlig förklaring till att området försvann från NFHs verksamhet vid en viss tid.

Kulturdepartementet är den regeringsinstans som ger direktiv i kulturpolitiken. När de bestämt att ett visst område ska prioriteras, utropas detta till departementets myndigheter, i ovan nämnda regleringsbrev, och myndigheterna ska då planera sitt arbete utefter direktiven. Det är även Kulturdepartementets prioriterade områden, eller teman, som ska tas hänsyn till och utgå ifrån när kulturplanerna skrivs ut i länen. Här blir hemslöjdskonsulenternas ansvar tydligt, då de ska anpassa sin verksamhet efter de prioriterade områdena (respondent 1).

Som myndighet under kulturdepartementet hörsammar alltså NFH vad departementet reglerar. Under de konferenser som NFH ordnar för landets hemslöjdskonsulenter två gånger per år, sprids information om det aktuella temat. Det kan handla om föreläsningar, information om projekt inom temat och annan inspiration. På så sätt får konsulenterna en grund att stå på när de sen ska planera sin verksamhet och skriva kulturplaner utefter Kulturdepartementets riktlinjer. NFHs styrning av hemslöjdskonsulenternas verksamhet består alltså inte längre av fördelning av ekonomiska medel, utan handlar snarare om stimulering och möjliggörande. Den nuvarande kanslichefen poängterar, och är positiv till, att NFH i den rådande samverkansmodellen inte har någon egentlig makt över hemslöjdskonsulenterna. Förut var det NFH som gav dem uppdraget och stämde av arbetet, något som nu sköts av Kulturrådet. Dock sitter NFH, som ovan nämnt, med i samverkansrådet och får därmed insyn i fördelningen av medel och fungerar som expertgranskare.

Förutom utbildning och samordning av hemslöjdskonsulenterna, har NFH chans att påverka vad som händer i landet genom den fördelning av projektmedel som myndigheten ansvarar för. Även här utgår arbetet för det mesta från regleringsbrevet. Dock finns möjlighet för NFH att utse egna teman, både när det gäller konsulentträffar och projektmedelsfördelning. Detta görs dock helst inte då det upplevs vara lättare att få kraft i arbetet om det finns ett gemensamt fokus där fler står bakom. Däremot kan NFH ha en egen tvist på arbetet som sker i de övergripande prioriterade områdena. Som exempel nämner den nuvarande kanslichefen arbetet med barn och unga, som är ett prioriterat område i vilket man kan ta initiativ med en stor bredd. Vad NFH väljer att arbeta med inom ett sådant brett tema verkar inte styras av klara riktlinjer. Det handlar om var resurserna finns, vilken kompetens som finns att tillgå och vilka behov som signaleras från konsulenternas sida (respondent 1).

3.3.2 Förändringar i *slöjd och hälsa*-arbetet enligt respondenterna

Från de mer generella premisserna som NFH har att förhålla sig till, vilka påverkar förändringar i myndighetens verksamhet, övergår jag nu till vad som kan ha påverkat utvecklingen inom det specifika området *slöjd och hälsa*. Den förändring som främst behandlas

är den att området gått från att vara uttalat i NFHs styrdokument, till att inte nämnas alls i dessa. De anledningar som presenteras har identifierats genom intervjumaterialet och kan förhoppningsvis säga något om *slöjd och hälsa*-områdets utveckling och varför NFHs arbete inom området inte riktigt fått fart. I intervjuerna har också identifierats teman som pekar på fördelar för fortsatt arbete inom området, vilka också presenteras.

Liten nämnd med många arbetsområden

De respondenter som arbetade på NFH under den tid då *slöjd och hälsa* försvann ur styrdokumenterna uttrycker att de inte minns någon tydlig anledning till försvinnandet. Detta är fullt förståeligt då det var många år sedan, men det kan även säga något om områdets tyngd. Hade det varit ett stort beslut att inte längre arbeta med området, ett beslut som stötts och blöts under stora meningsskiljaktigheter, hade antagligen någon erinrat sig detta.

Det som kommit fram angående områdets nedprioritering är mer allmän information om vad som brukar ligga bakom liknande förändringar. Ofta beror det på bristande resurser, och att andra frågor anses vara mer angelägna (respondent 3). Den tidigare kanslichefen uttrycker att "Som du vet är NFH en mycket liten myndighet och tyvärr räcker inte alltid tiden till allt man önskar göra" (respondent 2). Problematiken med att vara en liten myndighet med ett brett spektra av frågor att ta sig an lyfts även av den nuvarande kanslichefen. Hon berättar att NFH diskuterat *slöjd och hälsa* ett tag, att det pratats om att ta sig an det som prioriterat område men att andra uppdrag kommit i vägen för konkreta ställningstaganden. Diskussion har också skett om att ha *slöjd och hälsa* som tema under konsulentträffen hösten 2014. Så blir det inte eftersom Kulturdepartementet utropat läsning som prioriterat område vilket därför kommer före. Detta framstår som ett tydligt exempel på dilemman som uppstår när en liten myndighet har ben i många olika sfärer och dessutom ska uppfylla de krav som ställs uppifrån.

På sin kant i kulturpolitiken

Inför undersökningen har konstaterats att *kultur och hälsa* är ett aktuellt ämne inom politiken, men att *slöjd* oftast inte är medräknat i den kultur som då avses. Detta tror den tidigare handläggaren delvis kan bero på att det finns, eller i alla fall har funnits, en skiljelinje mellan hemslöjd och annan kultur i det statliga arbetet. En anledning till detta kan vara att när Kulturrådet fått frågor till sig som rört hemslöjd har de vänt sig med dessa till NFH och därmed släppt frågan och området. På så vis ingår inte hemslöjd i Kulturrådets naturliga arbetsfält, vilket i övrigt rymmer aktörer från många andra kulturområden (respondent 3). Att hemslöjd inte blivit en del av de satsningar och samarbeten som Kulturrådet drivit inom *kultur och hälsa* blir därmed en ganska naturlig konsekvens, vilken också kan ge vidare följder när det gäller deltagande i exempelvis forskning. För att synas och delta i det *kultur och hälsa*-arbete som genomförts hade NFH, enligt de tidigare anställda på kansliet, behövt driva frågan hårdare, något som inte gjorts på grund av bristande resurser (respondent 1; respondent 2). Dessa uttalanden rör en tid före kultursamverkansmodellens trädde i kraft och det är möjligt att NFH har fått en mer aktiv plats i kulturpolitiken efter modellens införande.

Brist på forskning

Två av respondenterna menar att forskning som pekar på slöjdens hälsofrämjande effekter skulle göra det enklare att arbeta mer omfattande med området. Den tidigare handläggaren menar att det i dagens samhälle behövs siffror på saker och ting för att det ska tas på allvar, och att det skulle behövas kraft från hälso- och forskningssidan för att ge tyngd åt slöjden som hälsofrämjande verktyg. Även den nuvarande kanslichefen tar upp som en negativ aspekt att det inte forskats så mycket på slöjd. Hon ser det som enklare att arbeta med en fråga om det finns forskningsrapporter att luta sig mot.

Självklarheten

Enligt den nuvarande kanslichefen ses det hälsofrämjande i slöjden många gånger som något självklart, som det därför inte pratas om. Respondenten menar att man borde sätta lampan på det som görs inom området och synliggöra att slöjden faktiskt bidrar till att lösa samhällsproblem. Hon anser att det saknas ett bra sätt att tala om slöjden som social och hälsofrämjande företeelse, och att detta är en av anledningarna till varför slöjd inte slagit igenom som metod för välmående. I och med Otto von Buschs projekt *Slodify society* ser hon dock att slöjdens sociala aspekter tydliggjorts för fler, och att det finns ett värde i att formulera sig kring vilka fördelar som finns. Det handlar inte om ny teknik, utan om att se saker och ting från andra perspektiv (respondent 1).

Vidare jämför kanslichefen självklarheten i att må bra av att slöjda, med självklarheten i att slöjd är hållbart. Hon menar att den inre kärnan i slöjdvärlden ofta tar dessa aspekter för givna, och att de därför sällan lyfts som något anmärkningsvärt. Respondenten drar också paralleller mellan att må bra av att slöjda, och att må bra av att trädgårdsarbeta, men konstaterar samtidigt att hälsoaspekten inom trädgårdsverksamhet vuxit sig stark och blivit uttalad, till skillnad från hälsoaspekten inom slöjden. Hon funderar på vad som lett till detta och spekulerar i om trädgårdsnäringen eller utbildningar inom området kan ha spelat roll.

Angående självklarheten i slöjdens hälsovärden lyfter den tidigare handläggaren att det arbete som gjorts bland hemslöjdskonsulenter ute i landet många gånger har gjorts i det tysta. Kanske har inte hälsomålet varit det viktigaste, om ens uttalat, men ofta följt med som en bonus.

Slöjdens plats inom arbetsterapi

Med vetskapen att det i betänkandet av 1977 års hemslöjdsutredning är uttalat att slöjden har terapeutiska värden och att NFH bör arbeta mer med detta område, frågade jag respondenterna om de visste vad som hänt på den fronten sedan dess (Hemslöjdsutredningen, 1979).

Den tidigare kanslichefen menar att slöjden sedan lång tid tillbaka spelat stor roll som rehabiliterande verktyg inom mental- och äldrevården. Arbetsterapeuter var förut praktiskt slöjduitbildade, och slöjden spelade en viktig roll inom professionen. Genom att lyfta området i hemslöjdsutredningen tror respondenten att man ville förstärka och utveckla slöjdens roll ytterligare. Hon ser dock idag att utvecklingen gått åt ett annat håll då institutionsvården har krympt och arbetsterapiutbildningen ändrat fokus.

Den tidigare handläggaren menar att hemslöjd långt före 1970-talet kopplats till hälsa. Hon berättar att tidskriften *Hemslöjden* innehöll artiklar som tangerade *slöjd och hälsa* redan under 1940- och 50-talen. Dessa belyser bland annat hemslöjd som sysselsättning för partiellt arbetsföra och redogör för att det ordnades konferenser för hemslöjdsföreningar och hemslöjdskonsulenter på temat. Slöjdandet sågs redan då kunna bidra till ett meningsfullt liv.

När frågan om slöjdens plats inom arbetsterapi lyfts i intervjun med den nuvarande kanslichefen säger hon att det var stort förut. Hon tycker det är bekymmersamt att det skärs ned på de skapande aktiviteterna inom vården, men anar också att de, som mycket annat, är på väg tillbaka. Liksom bilpooler och annat gemensamt ägande, som vi under ett tag vant oss av vid, menar hon att tidigare populära företeelser föds på nytt och blir aktuella av andra anledningar. Angående betänkandet av hemslöjdsutredningen från 1977, och att NFH däri uppmanas att ta vara på slöjdens terapeutiska effekter, vet den nuvarande kanslichefen inte vad som sedan hände. Hon anar att det är något man inte fick till, och återkommer till att trädgårdssfären lyckats med detta, att de måste haft något som slöjdsfären saknat. En tanke är att det kan ha handlat om att *trädgård och hälsa* var något nytt, medan det inom slöjden förknippades med terapi sedan länge och därmed blev mer negativt laddat och inte lika spännande.

Hälsa i slöjdpolitiken?

Att det från NFHs sida finns ett motstånd mot att blanda in hälsofrågor i arbetet var en tanke som jag själv hade initialt i arbetet. Ganska snart förstod jag dock att så inte var fallet. De personer jag intervjuat ser positivt på att arbeta med *slöjd och hälsa*.

Den tidigare handläggaren har inte stött på några negativa röster heller hos andra, om att låta slöjden ha ett hälsosyfte. Den nuvarande kanslichefen uttrycker angående detta att det finns de som är positiva till aspektpolitik, och det finns de som är negativa till det och tycker att kultur ska få vara kultur utan att uppfylla andra samhällsmål. Själv menar hon att slöjden på ett självklart sätt är aspektpolitisk. Att göra saker tillsammans över ordinarie gränser får enligt henne ytterligare goda effekter, som inte står i motsats till slöjdens egenvärde. Kanslichefen vill inte se slöjden som en isolerad företeelse, utan vill att den ska finnas i samhället och vara tillgänglig för så många som möjligt. Då får slöjden relevans och blir angelägen. Hon lyfter också att hemslöjdskonsulenterna är offentligfinansierade tjänstemän, och att de därmed har ett ansvar att, inom ramen för slöjdområdet, vara med och lösa de utmaningar som finns i samhället. Slöjdens vana av att vara uppdelad mellan kultur och näring, borde enligt den nuvarande kanslichefen vara en god förutsättning för samarbete med även andra politikområden. Närheten till, och aktualiteten i, näringsområdet kan också finna bäring i ett fördjupat arbete med *slöjd och hälsa*, då det där även ryms ekonomiska möjligheter för slöjdare. Dessutom finns antagligen många slöjdare som har kompetens även inom vård- och omsorgsområdet (respondent 1). Respondenten anser också att slöjden måste ta sig in på andra arenor för att synas, eftersom man inte har de egna arenor och institutioner som många andra kulturområden har. Hälsoområdet skulle kunna vara en sådan arena.

3.4 NFH och *slöjd och hälsa* i Dorte Skot-Hansens modell

Med hjälp av Skot-Hansens principer, vilka presenterats ovan i avsnittet *Forsknings- och kunskapsläge*, lyfter jag i detta avsnitt in NFHs verksamhet och området *slöjd och hälsa* i en befintlig kulturpolitisk modell. Jag kan se kopplingar till den humanistiska, såväl som den sociologiska och den instrumentella kulturpolitiken i NFHs verksamhet och i *slöjd och hälsa*-området. Dessa kopplingar redogörs för i nedanstående resonemang och sammanfattas inledningsvis i tabell 5.

Tabell 5.

NFHs verksamhet samt arbete med *slöjd och hälsa* kopplat till Skot-Hansens kulturpolitiska principer.

HUMANISTISK	SOCIOLOGISK	INSTRUMENTELL
N F H	N F H	N F H
Hemslöjd/kulturarv som bildning och bevarandevärd. (historiskt och idag)	Kontakt med och anpassning efter civilsamhället (SHR)	Slöjd har en historisk och samtida koppling till näring.
Den goda konsten (Hemslöjden) ska nå alla.	Erbjuder projektstöd till folket. Eller?	NFH har delat in slöjddintresserade i olika målgrupper.
Hemslöjdskonsulenter kan ses som lokala kulturförmedlare. Eller?	Vill inbegripa mer i slöjden. Arbetar med interkult. slöjd, DIY, görande.	Det talas om slöjden som upplevelse, att pengarna finns där.
NFH – statlig myndighet med hela landet som arbetsfält.		
SLÖJD&HÄLSA	SLÖJD&HÄLSA	SLÖJD&HÄLSA
En del av slöjdens terapeutiska egenskaper ligger i bildandet och kunskapsinhämtandet.	Slöjdande leder till bekräftelse och utveckling, vilket bidrar till förbättrad hälsa.	Upplevelsen som förespråkas kan innebära hälsofrämjande effekter.
Hemslöjdskonsulenter arbetar med <i>slöjd och hälsa</i> => området ingår i statligt stöttad kulturverksamhet.	Arbete med <i>slöjd och hälsa</i> kan leda till frigörelse av marginaliserade grupper.	Friska människor kan bidra till samhällets tillväxt.
<i>Slöjd och hälsa</i> -arbete utgår från statligt ovanifrånperspektiv, snarare än från folket.	Individens utövande är det viktiga.	Kulturen/slöjden ska lösa samhällsproblem.

3.4.1 Den humanistiska principen

Enligt den humanistiska kulturpolitiken ska kulturen verka som upplysning och bildning i syfte att stärka demokratin. Lokala kulturinstitutioner ska förmedla kultur till befolkningen med syftet att den goda konsten ska nå alla människor. Här finns en tydlig koppling till hemslöjdsrörelsen historiskt, exempelvis Lilli Zickermans utbildande insatser som skulle få befolkningen att ägna sig åt korrekt och nyttigt slöjdande. Även de samtida målen som rör immateriellt kulturarv och att tillvarata hemslöjdens kunskap, tradition och kvalitet utgör exempel på hur slöjdpolitiken är präglad av den humanistiska principen på så sätt att den handlar om bildning.

I den humanistiska principen finns en nationell förankring med statlig bakgrund där publiken utgörs av hela befolkningen. Här finns samband med NFHs politik, då myndigheten är statlig och har hela landet som arbetsfält. Dessutom bygger NFHs verksamhet på de nationella kulturpolitiska målen som bland annat säger att *allas* möjlighet till kulturupplevelser, bildning och utveckling av skapande förmågor ska främjas (Kulturdepartementet, 2009 s.26). Hemslöjdskonsulenterna kan ses som den humanistiska principens lokala kulturförmedlare som fått i uppgift av staten att förmedla slöjd och slöjdkunskap till hela folket. Här kanske dock en brasklapp bör läggas in, då det enligt min uppfattning enbart är en liten del av den stora massan som känner till hemslöjdskonsulenterna. De går därmed inte att likställa med bibliotekarier och museipedagoger, vilka är de exempel Skot-Hansen ger på kulturförmedlare.

Slöjd och hälsa är inte lika tydligt sammanlänkat med den humanistiska principen som NFHs verksamhet generellt. Dock, om vi väljer att se hemslöjdskonsulenterna som den humanistiska principens kulturförmedlare, kan det faktum att ett flertal av hemslöjdskonsulenterna arbetat med *slöjd och hälsa*, anses ligga i linje med en humanistiska kulturpolitik. Detta eftersom konsulenternas engagemang placerar *slöjd och hälsa* i det kulturutbud som staten stöttar att folket ska få ta del av. Arbete med *slöjd och hälsa* eller *kultur och hälsa* kan också anses kopplat till den humanistiska principen i och med att sådant arbete ofta har sin utgångspunkt i ett ovanifrånperspektiv. Det utgår från att statliga instanser eller lokala kulturförmedlare ser ett behov hos folket, snarare än att representanter från folket initierar hälsofrämjande projekt.

En annan koppling mellan *slöjd och hälsa* och en humanistisk kulturpolitik kan ses i den samhällsnytta som Louise Waldén identifierat i studieförbundens hantverkscirklar. En del av samhällsnyttan utgörs enligt Waldén av den förhöjda livskvalitet och det ökade välbefinnande som människor upplever i och med att de får lära sig och behärska ett hantverk, alltså hälsa genom upplysning och bildning (Waldén, 1996, s.174 f).

3.4.2 Den sociologiska principen

I en sociologiska kulturpolitik står civilsamhället och dess frigörelse i centrum. Egna initiativ och aktivt deltagande anses viktigare än konsumtion av kultur producerad av andra, av institutioner. Kulturbegreppet är brett och alla kulturformer och kulturutövare är lika mycket värda. Om kulturens funktion enligt den humanistiska principen är bildning och upplysning, ska kulturen enligt den sociologiska principen bidra med bekräftelse och utveckling. Detta sker genom människors eget kulturutövande, i vilket de anses växa.

Att koppla NFHs övergripande verksamhet till den sociologiska principen görs inte lika självklart som att se kopplingen till den humanistiska. Några samband skulle kunna ses i NFHs samarbete med civilsamhället, vilket främst sker genom SHR. Att NFH arbetar för att folket ska ta egna initiativ och själva ta makten över slöjden skulle också kunna ses i förmedlingen av medel till slöjdrelaterade projekt. Dock kan enskild person inte söka, och sökande organisation/företag uppmanas att samordna sitt projekt med en lokal hemslöjdskonsulent, vilket skulle kunna tolkas som att idéer från folket inte ses som kapabla (www.nfh.se).

Den inkluderade inställning som NFH mer och mer antar är däremot ett tecken på att en sociologiska princip är närvarande i deras arbetsätt. De förmedlar en vilja att innefatta fler typer av skapande än det som traditionellt kopplas till hemslöjd. Detta syns dels genom ett ökat arbete med interkulturell slöjd och dels genom ett omfattande av DIY-kulturen.

Arbete med *slöjd och hälsa* går väl ihop med den sociologiska principen. Att kultur, i enlighet med denna princip, bidrar till bekräftelse och utveckling är viktiga biståndsdelar i slöjdens hälsofrämjande egenskaper. I den sociologiska principen finns även tankar om frigörelse av samhällets marginaliserade grupper. Även detta går hand i hand med initiativ inom *slöjd och hälsa*, då sådana ofta syftar till att stötta och rehabilitera exempelvis långtidsarbetslösa och utbrända. Något som däremot inte förbinder *slöjd och hälsa* med den sociologiska principen är att initiativen till *slöjd och hälsa*-projekt sällan kommer från folket självt, utan snarare från kommun eller landsting som tycker sig se behov hos folket.

3.4.3 Den instrumentella principen

Enligt den instrumentella principen anses kultur vara ett verktyg för ekonomisk utveckling. Kulturpolitiken blir därmed marknadsorienterad och sponsorpengar ska kompensera minskat offentligt stöd. Den instrumentella principen innebär ett större fokus på underhållning och upplevelser, och att rikta kulturaktiviteter till utvalda målgrupper snarare än att nå alla.

Den verksamhet som NFH samordnar, landets hemslöjdsverksamhet, kan inte anses vara en del i de initiativ som den instrumentella principen har medfört. Slöjden syns sällan i de stora flaggskepp som ska dra publik, erbjuda underhållning och göra en plats attraktiv. Däremot kan instrumentella strömningar ses i NFHs sätt att arbeta. NFHs politik har alltid, i och med sitt ursprung i industripolitiken, varit tydligt kopplad till ekonomiska frågor och marknad. Detta beror på att slöjd initialt sågs som en försörjningsmöjlighet snarare än en kulturyttring. Idag existerar *slöjd som näring* och *slöjd som kultur* sida vid sida. En stor del av NFHs arbete handlar om hur det ska vara möjligt att leva på sitt slöjdande. I detta arbete ligger att göra hemslöjd attraktivt och visa på vilka aktuella värden slöjden innehar. Även om NFH i enlighet med den humanistiska principen har ett mål att slöjden ska nå alla människor, har myndigheten också låtit analysera potentiella målgrupper och kommit fram till att hemslöjd har olika tillgångar beroende på vem som är mottagaren (Björkman, 2011, s.11). Allt detta ligger i linje med den instrumentella principen. Så gör även strategin att sälja upplevelser. Enligt NFH finns ett stort värde i att sälja tjänster, slöjdupplevelser, vilka bör utgöra en kompletterande inkomstkälla för de slöjdare som traditionellt levt på att sälja slöjdföremål (Respondent 1).

Att NFH ser sitt arbetsområde som aspektpolitisk stämmer överens med den instrumentella principen. Enligt Skot-Hansen står nämligen denna princip för att kulturen ska knyta an till andra politikområden och hjälpa till att lösa samhällsproblem, att kulturen är sockret som ska få havregrynsgröten att sväljas snabbare, som hon uttrycker det (Skot-Hansen, 1999, s.15). Här finns alltså koppling både till NFHs arbete generellt och till specifikt *slöjd och hälsa*-arbete.

Gällande arbete med *slöjd och hälsa* är det tydligt att slöjden där är ämnad att lösa samhällsproblem, leda till bättre hälsa. Enligt den instrumentella principen är den ekonomiska aspekten dock viktigast; Det är bra om slöjd/kultur får människor att må bättre, eftersom dessa människor då kostar mindre för samhället. Detta sker dels genom att de inte belastar sjukvården och dels genom att de kan arbeta och betala skatt istället för att vara sjukskrivna. I ett marknadsanpassat samhälle anses det även positivt att människor är friska nog att arbeta och tjäna pengar så att de har råd att konsumera och bidra till tillväxt.

Slöjd och hälsa kan dessutom kopplas till den instrumentella principen i och med att *upplevelser* enligt denna anses som en av kulturens funktioner. Det är ju just i slöjdupplevelsen som de hälsofrämjande effekterna finns, även om de inte alla gånger är direkt uttalade.

3.4.4 De tre principerna och en fjärde – vattenkanneprincipen

NFH använder sig alltså, i likhet med kulturpolitiken generellt, av alla de tre principerna, och låter dem vara framhävande i olika sammanhang. Även arbete med *slöjd och hälsa* kan finna bäring i de olika sätten att se på kulturpolitik, även om tydligast kopplingar till sådant arbete enligt mig syns i den sociologiska och den instrumentella principen.

Skot-Hansen talar ytterligare om ett fenomen hon identifierat i den kommunala kulturpolitiken, som hon kallar för vattenkanneprincipen (Skot-Hansen, 1999, s.17 f). Denna princip går ut på att försöka göra allt med de ekonomiska medel som finns att tillgå, snarare än att satsa på utvalda prioriteringar. I en sådan miljö blir det svårt att vara nyskapande, ty för att något ska ges mer utrymme behöver något annat plockas bort. Jag anser att detta fenomen finns även i NFHs verksamhet, och att bilden kan ge förståelse för svårigheterna i att försöka få in ett nytt område på agendan, såsom *slöjd och hälsa*. Med de knappa resurser myndigheten har ska mycket åstadkommas och det finns skilda åsikter om vad som bör prioriteras.

3.5 Synen på *slöjd och hälsa* hos andra statliga instanser

Intervjumaterialet har gett indikationer på att det faktum att NFH är en egen myndighet, som enbart rör hemslöjdsfrågor, skapar ett utanförskap i den kulturpolitiska organisationen. När ett kulturpolitiskt ärende rör hemslöjd skickas det direkt till NFH och blir därmed inte en del av processerna och nätverken i den övriga kulturpolitiken. Dessutom är NFH en okänd myndighet för de flesta, med relativt liten makt att påverka. Därför anser jag att det är av intresse att få en bild av *slöjd och hälsa*-områdets existens hos andra politiska instanser med koppling till kultur och/eller hälsa. För att skissa upp en sådan bild har sådana instanser via mail tillfrågats ifall de berör slöjd/skapande verksamhet i kombination med hälsa, i sitt arbete.

Resultatet syns i tabell 4 och visar att svarsfrekvensen varit låg, men att det ändå går att avläsa att området *slöjd och hälsa* inte är närvarande i de kontaktade instansernas verksamhet. Att en stor andel inte svarat kan också vara en, om än svag, indikation på lågt intresse i frågan.

Tabell 4. Engagemang inom *slöjd och hälsa*, hos statliga instanser med koppling till kultur och/eller hälsa.

Kulturdepartementet	Inget svar
Kulturutskottet	Inget svar
Kulturrådet	Har ingen egentlig strategi ens för kultur och hälsa, men får medel från år till år för arbete med kultur för äldre. Slöjd diskuteras inte särskilt. Ej heller i ansökningar som stötts. Möjligtvis kan slöjd närvara i minneslådor för äldre. Oftast handlar arbetet om film, teater, sång, dans/rörelse, titta på konst, skapa med färg.
Föreningen Kultur och hälsa i riksdagen	Inget svar (både ordförande och sekreterare har kontaktats)
Socialdepartementet	Regeringen har ingen specifik satsning på slöjd och hälsa
Socialutskottet	Svar från två: 1. Kultur är en viktig del i sjukvård och äldreomsorg, vilket integrerar området i kommun- och landstingspolitik. Regleras ej i de lagar som socialutskottet arbetar med. 2. Slöjd/hemslöjd förekommer inte i socialutskottets arbete.
Socialstyrelsen	Svar från två: 1. Har inget pågående arbete gällande sambandet mellan slöjd och hälsa 2. Har för närvarande inget arbete som inbegriper slöjd/hemslöjd. "Aktivitetsbaserade åtgärder" vilka rekommenderas vid depression skulle kanske kunna ha en, om än inte preciserad, koppling till slöjd.
Folkhälsomyndigheten	Uppmanas att ringa efter mailkontakt. Den kontaktade har inte vetskap om något pågående arbete rörande slöjd och hälsa. Tipsar om två personer att kontakta. Dessa svarar inte.

3.6 Resultat

Materialet som presenterats i undersökningsdelen ger en bild av hur utvecklingen för området *slöjd och hälsa* sett ut de senaste tio åren inom NFHs verksamhet och säger också något om vad förändringar i arbetet kan ha berott på. Materialet berättar också om områdets aktualitet idag, främst inom NFH men också hos en rad andra instanser. Dessutom sätts NFH och *slöjd och hälsa*-området i ett kulturpolitiskt sammanhang med hjälp av Dorte Skot-Hansens modell.

Inom NFH har *slöjd och hälsa* länge diskuterats och många tycker det är ett viktigt område. I verksamheten finns ämnet hela tiden med, även om det faktiska engagemanget varit mer eller mindre uttalat under åren. Mellan 2004 och 2007 var *slöjd och hälsa* ett uttalat arbetsområde för NFH. Under dessa år utgjorde *slöjd och hälsa* bland annat tema under fortbildningsträffar för hemslöjdskonsulenter och NFH förmedlade projektmedel till projekt inom området. Myndigheten genomförde en enkätundersökning på temat bland landets hemslöjdskonsulenter och det fanns planer på en långsiktig strategi. Vad som blev resultaten, och vilka spår som kan ses av detta arbete idag, har varit svårt att få reda på.

Efter 2007 talar NFH inte om *slöjd och hälsa* i verksamhetsplaner och årsredovisningar. Dock kan slöjdens sociala, och därmed hälsofrämjande, effekter läsas in i andra arbetsområden. Exempelvis sker arbete med barn med funktionsnedsättning och i det interkulturella arbetet lyfts slöjden som ett ordlöst sätt att mötas. Slöjden ses som en gemensam nämnare som kan föra människor samman.

I andra dokument ges mer utrymme åt slöjden som social och hälsofrämjande, även efter 2007. I projektrapporten för *Den samtida hemslöjden* och i *Hemslöjdens varumärkesplattform* lyfts området återkommande som en viktig aspekt. På NFHs hemsida är det dock förhållandevis tyst om området. Det går genom sökfunktionen att komma åt ett antal dokument där området behandlas, men vid ett ordinärt besök på hemsidan och en titt under de olika flikarna, upptäcks ingen information om *slöjd och hälsa*. Hemsidan *Slöjd håller*, vilken drivs av NFH och en grupp hemslöjdskonsulenter, belyser slöjden ur ett hållbarhetsperspektiv. Här finns en del information om slöjden som socialt hållbar vilket kan kopplas till *slöjd och hälsa*. Mängden är dock marginell i relation till det utbud som finns om slöjden som miljömässigt hållbar.

Enligt de källor som säger något om framtiden, framställs återigen *slöjd och hälsa* som ett aktuellt område. Den nuvarande kanslichefen på NFH berättar att området diskuterats återkommande och att det inom kort antagligen är dags att ta sig an frågan under mer ordnade former. Även NFHs budgetförslag för 2015 berättar att *slöjd och hälsa* ingår i de planerade prioriterade områdena. Angående *slöjd och hälsa*-områdets plats utanför NFH visar undersökningen dock att ämnet är så gott som obefintligt hos instanser som i övrigt har en koppling till politik rörande kultur och/eller hälsa.

Förändringar i NFHs verksamhet beror delvis på förändringar i de direktiv som Kulturdepartementet ger i regleringsbreven. Att *slöjd och hälsa* nedprioriterats efter 2007 kan dock inte hittas någon förklaring till i form av förändringar i regleringsbreven. En parallell skulle dock kunna dras till att *kultur och hälsa* fanns på Kulturdepartementets dagordning 2003-2006.

Överlag har det varit svårt att hitta orsaker till de förändringar som skett inom området, och anledningar till att det verkar stå något i vägen för arbete med *slöjd och hälsa*. Genom intervju-svaren har dock kunnat identifieras en del bidragande orsaker, eller teman, som kan säga något om varför *slöjd och hälsa*-arbetet inte verkar vilja få fart. Det handlar om att NFH är en liten myndighet som tvingas prioritera bort vissa områden för att hinna med andra, samt att slöjden hamnat lite vid sidan av i den övriga kulturpolitiken, och därmed inte inkluderats i andra *kultur och hälsa*-samarbeten. Andra anledningar är att det inte funnits tillräckligt med forskning på området och att slöjdens hälsofrämjande egenskaper är så självklara att de ofta glöms bort.

4. DISKUSSION

I detta avsnitt kommer jag att reflektera kring möjliga anledningar till varför *slöjd och hälsa* försvann från NFHs arbetsområden och kring varför arbetet inom området inte verkar vilja ta sig. Vissa av anledningarna har sin utgångspunkt i de teman som framkommit i intervju-materialet och vissa knyter an till det sammanhang som ämnet befinner sig i. Vidare följer en diskussion om huruvida det är relevant att NFH är drivande i arbete med *slöjd och hälsa*.

4.1 Varför har arbetet med *slöjd och hälsa* inte fått fart?

Jag har genom undersökningen kunnat identifiera möjliga anledningar till att NFHs arbete med *slöjd och hälsa* inte riktigt verkar fått fart, att något verkar stå i vägen. Vissa anledningar handlar om NFH och hemslöjdsrörelsens inställning från ett inifrånperspektiv, och vissa handlar om slöjd och hemslöjd från ett utifrånperspektiv. Genom dessa anledningar har jag upptäckt ett övergripande tema som rör begreppen hemslöjd och slöjd.

Liten nämnd med många arbetsområden

Att NFH är en liten myndighet som har många områden att engagera sig i har framkommit genom både muntliga och tryckta källor. Detta anser jag är en fullt förståelig anledning till att allt inte kan hinnas med och att vissa områden prioriteras ned. Att det är svårt att få reda på vad som egentligen gjordes under de år då *slöjd och hälsa* var ett uttalat prioriterat område kan tyda på att det redan då fanns annat som ansågs viktigare och prioriterades före. En orsak till att området försvann efter 2007 skulle kunna vara att NFH därefter antog en mer samlad strategi med färre arbetsområden. Detta drag anser jag vara positivt, då färre arbetsuppgifter ökar förutsättningarna för att det som faktiskt görs får bättre resultat. Detta resonemang knyter an till det kulturpolitiska fenomenet Skot-Hansen kallar vattenkanneprincipen, en princip som innebär att väldigt mycket ska göras med lite medel (Skot-Hansen, 1999, s.17 f). En sådan princip gör det svårt för nya arbetsområden att komma in i en verksamhet eftersom det inte finns några ytterligare resurser att tillgå.

Utanförskap i kulturpolitiken

Undersökningen har gett en antydning av att slöjden ofta hamnar utanför resten av kulturpolitiken, i och med att NFH är en fristående myndighet som sysslar med ett avskilt område. Detta säger något om varför slöjdområdet sällan är representerat i samarbeten och studier som rör det övergripande området *kultur och hälsa*. Att slöjd är ett nischat område som är i det närmaste obefintligt i andra politiska sammanhang än hos NFH, bekräftas av den del av undersökningen som studerat andra instansers inställning till, och eventuella engagemang i, *slöjd och hälsa*-området.

Det finns dock små indikationer om att slöjd är på väg att inkluderas mer i andra politikområden. 2011 infördes kultursamverkansmodellen vilken innebär att NFH är en av representanterna i samverkansrådet, och att *främjande av hemslöjd* är ett av de områden som varje region ska arbeta med och presentera i sin kulturplan. Detta borde leda till att slöjd och hemslöjd blir känt för fler. Dock går endast 0,9% av medlen i samverkansmodellen till hemslöjdsfrämjande verksamhet (Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2014, s.5).

Hälsoaspekten är för självklar

Det har framkommit att slöjdens hälsofrämjande egenskaper ses som så självklara inom hemslöjdssfären, att de tas för givna och därför sällan omtalas. Denna aspekt kan förklara varför det i flertalet av NFHs samtida dokument syns en medvetenhet om slöjdens hälsofrämjande effekter, men att dessa effekter knappt nämns i styrdokument och på hemsidor. Självklarhetsaspekten kan även länkas till att slöjdens hälsofrämjande effekter, trots att de inte uttalas, är närvarande i flera av NFHs olika arbetsområden. De skulle kunna höra hemma i

hållbar utveckling, då slöjdens sociala och hälsofrämjande egenskaper bidrar till social hållbarhet. Slöjdens sociala värden finns också med i arbetet med interkulturell slöjd, i den bemärkelsen att det där finns en medvetenhet om att slöjd fungerar som ett sätt att mötas, och att slöjdens tekniker och formspråk utgör en gemensam nämnare hos många kulturer. Arbetet med barn och unga knyter an till slöjdens sociala värden genom att slöjdande med barn med funktionsnedsättning varit närvarande under en längre tid. Slöjdens hälsofrämjande och sociala egenskaper finns alltså under ytan lite varstans, men utan att ha en uttalad samlad strategi och utan att benämnas som något som berör hälsa.

Brist på forskning?

I intervjumaterialet framgår att forskning behövs för att ge kraft åt området *slöjd och hälsa*. Även i styrdokumenterna uttrycks ett behov av vetenskapliga bevis på att slöjd är bra för hälsan. Under arbetet med denna uppsats har jag upptäckt att sådan forskning finns. Därmed undrar jag varför det upplevs att forskning saknas. Har den forskning som finns inte nått fram till NFH? Uppfattas inte forskningen som relevant om den berör handarbete och hantverk istället för hemslöjd och slöjd? Eller krävs det medicinska studier som visar vad som händer i hjärnan, och inte kvalitativa studier som berättar hur människor känner?

NFH uttrycker i merparten av de studerade årens styrdokument att forskning inom hemslöjd är ett viktigt område att främja. Fram till 2007 nämns forskning inom *slöjd och hälsa* specifikt i styrdokumenterna, men försvinner efter det. Dock återkommer området i årsredovisningarna 2012 och 2013, om än kortfattat. I ett avsnitt om forskning och kunskapsutveckling presenteras *Ledarskap i slöjd och kulturbantverk*, universitetsutbildningen som är ett steg i att ge hemslöjd akademisk status och lägga en grund för framtida slöjdforskning. Angående utbildningen skrivs att studenterna under studietiden erbjuds nätverk inom bland annat *slöjd och hälsa*. När denna utbildning inom kort lagts bakom mig kan jag dock inte se någon tydlig koppling till *slöjd och hälsa* varken i de kurser eller kontakter som erbjudits.

Vad står begreppen hemslöjd och slöjd för?

I hemslöjdens historia finns både händelser som talar för, och idéer som talar emot, slöjd som hälsofrämjande verktyg. Den sociala aspekten har varit närvarande under en lång tid och det faktum att hemslöjd var en aktivitet för partiellt arbetsföra redan på 1930-talet, att området var omskrivet i tidningen Hemslöjden under 1940- och 50-talen samt att slöjd förekommit inom arbetsterapi sedan lång tid tillbaka, borde utgöra en positiv grund för arbetet med *slöjd och hälsa*. Det finns dock andra, mer kända delar av hemslöjdsrörelsens historia, som jag anar kan stå i vägen för arbete med *slöjd och hälsa*. De terapeutiska egenskaper som idag kopplas till slöjdande, att utan press i stilla takt få försvinna in i skapandet, få bekräftelse och uttrycka sig själv, har inte alltid varit hemslöjdens kännetecken. Hemslöjdsgestalten Lilli Zickerman ansåg exempelvis att slarv och lättja inte hörde hemma i hemslöjden. Sådant arbete som inte kräver koncentration, är inte heller förbundet med kroppslig och andlig kraft, och bör därför inte utföras ansåg hon, och förkastade virkningen (Klein, 2001, s.119 f). Många tolkar än idag hemslöjd som något som är förbundet med strikta regler om rätt och fel, ett begrepp där bara utvalda uttryck accepteras.

Inte heller slöjd är ett helt enkelt begrepp att ta till sig då de flesta kopplar det till skolslöjden. Och liksom begreppet hemslöjd för många betyder hårda regler och ett perfekt resultat, kan även skolslöjden väcka minnen som ligger långt ifrån välbefinnande och hälsa. För att återkomma till detta att kultur kan vara både hälsofrämjande och hälsohämmande, vilket presenterats i avsnittet *Tidigare forskning*, vill jag påstå att detta gäller även slöjd. Prestationskrav och en känsla av att inte vara tillräckligt duktig kanske till och med lättare uppstår inom slöjd och hemslöjd, än inom till exempel musicerande, med tanke på begreppens arv. Undersökningen har dock visat att NFH idag vill kommunicera en tillåtande definition av hemslöjd och slöjd, där många olika uttryck inkluderas. Det är görandet som är det viktiga att

främja, och inte enbart det görande som utövaren kallar hemslöjd. Dock ställer jag mig tveksam till om det är en sådan tillåtande bild människor generellt har av begreppen, och av en nämnd som arbetar med hemslöjdsfrågor.

I samband med detta skulle jag vilja återkoppla till diskussionen ovan utifrån Skot-Hansens principer. Där konstaterades att NFHs arbete traditionellt, liksom hemslöjdsrörelsens historia, har mycket gemensamt med den humanistiska principen, enligt vilken folket ska utbildas och nås av den goda konsten/slöjden. Idag har NFH förvisso en inställning som kan kopplas till den sociologiska principen, som förespråkar att människorna själva ska få bestämma vad som är hemslöjd/slöjd, och där alla uttryck är lika mycket värda. I denna sociologiska princip finns mycket som talar för ett arbete med *slöjd och hälsa*, då kulturutövande/slöjdande enligt detta synsätt leder till bekräftelse och får människor att växa. Dock tror jag att människor i allmänhet kopplar en nämnd som jobbar med hemslöjdsfrågor till att arbeta utifrån en traditionell humanistisk princip, snarare än en sociologisk. Dessa förutfattade meningar anser jag ligga i vägen och vara svåra att komma ifrån. Som många gånger förr när hemslöjd och slöjd omtalas, har vid detta stadiet i diskussionen identifierats att det handlar om dessa begrepp, hemslöjd och slöjd. En sådan diskussion kan tyckas söndertjatad men jag anser att den har något viktigt att berätta. Nedan följer några exempel på varför.

Det övergripande området *kultur och hälsa* är högst aktuellt. I detta område syns dock sällan slöjd och hemslöjd. Detta trots att fler människor i Sverige idag sysslar med handarbete och hantverk än exempelvis går på teater (Brodén, 2013, s.17). Det borde alltså för fler människor kännas naturligare att delta i en hälsofrämjande aktivitet som innebär slöjdande, än en dito som innebär ett teaterbesök. Å andra sidan kallar de många handarbetarna antagligen inte sitt eget utövande för slöjd eller hemslöjd, vilket gör att *slöjd*aktiviteten kanske framstår minst lika svårtillgänglig som teaterbesöket.

Som ovan nämnt finns forskning som visar på hälsofrämjande egenskaper hos sådana aktiviteter som jag i denna uppsats definierar som slöjd. I forskningen kallas aktiviteterna däremot något annat, vilket gör att dessa studier inte självklart kopplas till slöjd.

I intervjumaterialet påpekas att slöjden och trädgårdsarbetet har något gemensamt i och med sina terapeutiska egenskaper. Dock har inte sambandet mellan slöjd och hälsa fått samma genomslag som sambandet mellan trädgårdsarbete och hälsa. Intervjusvar vittnar om tankar om att det kan bero på att det finns utbildningar inom trädgårdsterapi. Till saken hör att det även finns utbildningar som kombinerar vävning, trähantverk och keramik med studier i psykologi och socialt arbete (www.nyckelviksskolan.se). Där kallas dock inte den skapande verksamheten för slöjd. Det gör oftast inte heller det skapande och hantverk som förekommer i sociala verksamheter och inom vård och omsorg.

Denna skiljelinje mellan slöjd/hemslöjd och annan skapande verksamhet anser jag alltså ha sin grund i de värderingar som enligt många hör ihop med orden slöjd och hemslöjd. Att de flesta handarbetande och kreativa människorna idag inte identifierar sitt skapande som slöjd/hemslöjd och att dessa begrepp av många kopplas samman med något prestationsfyllt, som ska ha ett perfekt resultat, anser jag kan stå i vägen för NFHs arbete med *slöjd och hälsa*.

4.2 Relevansen i att NFH arbetar med *slöjd och hälsa*

Resultaten som framkommit i undersökningen har även lett fram till en diskussion om huruvida det är relevant att NFH arbetar med området *slöjd och hälsa*.

De hälsofrämjande värdena är redan närvarande i andra arbetsområden

Ovan diskuterar jag det faktum att slöjdens hälsofrämjande egenskaper ses som självklara inom hemslöjdssfären. Detta innebär att slöjden, ur flera synvinklar och genom olika delar av hemslöjdsrörelsens verksamhet, bidrar till ökat välbefinnande för människor, men utan att detta definieras som en hälsoeffekt. I samband med denna analys har tanken slagit mig att en uttalad *slöjd och hälsa*-strategi kanske inte är nödvändig. Det viktiga kan tyckas vara att människor mår bra av att slöjda, snarare än att det talas om det. Och om slöjdens sociala och hälsofrämjande egenskaper redan nyttjas och kommer till pass, är ju på ett vis målet redan delvis uppnått.

Initiativ tas även utan NFHs engagemang

De som NFH främst påverkar med sitt engagemang är landets hemslöjdskonsulenter. I denna undersökning har inte ingått någon studie av i vilken grad hemslöjdskonsulenterna arbetar med *slöjd och hälsa*. Dock har jag funnit tecken som pekar på att det görs. Exempelvis har i Uppsala anordnats må-bra-aktiviteter för långtidssjukskrivna där slöjden stått i centrum (www.lararnasnyheter.se). I Malmö ordnas vitaminslöjd på sjukhuset, dit både patienter och besökare är välkomna för att delta i ett läkande slöjdcafé (www.hemslojden.org). Planerat arbete med *slöjd och hälsa* syns även i Sörmlands, Värmlands och Östergötlands kulturplaner, i vilka regionerna planerar sin framtida kulturverksamhet (Landstinget Sörmland, 2011, s.42, 44; Region Värmland, 2012, s.39; Regionförbundet Östsam, 2011, s.16 f). Detta engagemang talar för att NFH inte nödvändigtvis behöver arbeta uttalat och aktivt med ett område för att det ska representeras i den regionala hemslöjdsverksamheten.

Bör det ligga på någon annans bord?

I årsredovisningar och intervjusvar beskrivs att NFH på ett självklart sätt arbetar aspektpolitiskt, det vill säga att de utgår från att slöjden berör flera olika politikområden och att de samarbetar med andra aktörer för att bidra till samhällets utveckling (Kulturdepartementet, 2009, s.112). I och med att NFH är en liten myndighet kan ett sådant arbetssätt vara ett sätt att nå ut till fler. Men jag kan också ana att slöjden anses docka an till fler områden än vad myndigheten hinner med att arbeta med. Här krävs prioriteringar, och i dessa prioriteringar har *slöjd och hälsa* nedprioriterats.

Med tanke på NFHs och hemslöjdsområdets begränsade resurser, myndighetens förhållandevis svaga inflytande över samhällets utveckling och människors associationer till slöjd och hemslöjd, funderar jag i undersökningens slutskede på att det kanske är klokt att NFH prioriterat ned *slöjd och hälsa*. Att ta sig an området skulle betyda mindre resurser åt andra områden. Dessutom skulle förhållandevis få människor kunna dra nytta av arbetet. NFHs initiativ påverkar främst landets hemslöjdskonsulenter, vilka gör ett storartat arbete, som tyvärr en förhållandevis liten del av landets befolkning känner till och tar del av. För att få större genomslag inom området och få fler att må bra genom slöjd kanske arbetet istället bör utgå från en myndighet med större resurser att påverka, förslagsvis från hälsöhället snarare än från slöjdhället. Detta skulle också kunna leda till att nya målgrupper lättare kommer i kontakt med slöjd/hemslöjd och får en förändrad bild av begreppen, samt att slöjden blir en del av det arbete som sker inom *kultur och hälsa*. Återigen borde samverkan kunna vara svaret. Samverkan där NFH kan använda sina resurser och sin kompetens på ett effektivt sätt genom att erbjuda nätverk av rådgivare, inspiratörer och slöjdxperten, och där någon annan instans är drivande i arbetet.

5. SAMMANFATTNING

Uppsatsen utgör examensarbete för kandidatutbildningen *Ledarskap i slöjd och kulturhantverk*, vid institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet. Syftet med uppsatsen är att undersöka huruvida området *slöjd och hälsa* är närvarande i arbete på statlig nivå, med fokus på Nämnden för hemslöjdsfrågor. Nämnden för hemslöjdsfrågor, i uppsatsen kallad NFH, är en statlig myndighet under Kulturdepartementet.

Undersökningen har sin utgångspunkt i forskning som visar att slöjd kan vara ett redskap för att nå förbättrad hälsa och ökat välbefinnande, samt forskning om *kultur och hälsa* och om kulturpolitik. *Slöjd och hälsa* sätts dessutom i ett sammanhang genom en historisk tillbakablick som tydliggör att hemslöjd sedan tidigt kopplats till sociala värden, men också till tankar och åsikter som idag känns långt ifrån hälsofrämjande. Utifrån den uppfattningen undersöker jag hur och om NFH har arbetat med *slöjd och hälsa* de senaste 10 åren samt huruvida de utåt kommunicerar sambandet mellan slöjd och hälsa idag. Jag studerar också vilka anledningar som kan ligga bakom de förändringar som skett under de aktuella åren och reflekterar kring huruvida området bör ligga på NFHs bord eller inte. Dessutom undersöks ytligt huruvida *slöjd och hälsa* är närvarande hos andra politiska instanser som hanterar frågor om kultur och/eller hälsa.

För att genomföra undersökningen har jag genomfört intervjuer med anställda och tidigare anställda vid NFHs kansli. Jag har studerat NFHs verksamhetsplaner och årsredovisningar för de aktuella åren, liksom dokument och hemsidor som säger något om NFHs inställning idag. Dessutom har statliga instanser inom kultur- och/eller hälsafältet kontaktats.

Resultatet visar att NFH under perioden mellan 2004 och 2007 antog *slöjd och hälsa* som prioriterat arbetsområde. Därefter försvann området ur myndighetens styrdokument utan förklaring. Slöjdens sociala, och därmed hälsofrämjande aspekter, kan dock anas i andra prioriterade arbetsområden även efter det, men nämns ej uttalat som hälsofrämjande. Att slöjd är hälsofrämjande lyfts däremot i andra dokument som givits ut efter 2007 och berör NFHs verksamhet. Även i intervjumaterialet framstår slöjdens hälsofrämjande egenskaper som självklara och viktiga att arbeta med. Det framkommer också att *slöjd och hälsa* är tänkt att prioriteras i NFHs verksamhet 2015. Däremot kommuniceras området måttligt på de hemsidor som studerats. Hos de övriga statliga instanser som kontaktats förekommer ingen verksamhet som rör *slöjd och hälsa*.

Undersökningen visar på att det råder något diffust över området *slöjd och hälsa*. NFH tycker, och har tyckt, att det är ett viktigt och relevant ämne att arbeta med, men ingen vet riktigt vad som gjorts eller varför det nedprioriterats. Det förefaller vara något som inte riktigt vill sig, något som ligger i vägen.

Genom att sätta det insamlade materialet i ett större sammanhang har jag fört en vidare diskussion om varför *slöjd och hälsa* inte slagit igenom. Detta större sammanhang har dels bestått av den kulturpolitiska situation som NFH befinner sig i, dels av hemslöjdens historia, och dels av människors uppfattning av begreppen slöjd och hemslöjd idag.

Enligt min analys ligger anledningarna till områdets grumlighet och svårigheter dels i NFHs och hemslöjdsrörelsens egna förutsättningar, och dels i människors föreställning om vad slöjd och hemslöjd är. Gällande de egna förutsättningarna är NFH en liten myndighet som har många arbetsområden att engagera sig i. Myndigheten kan omöjligtvis hinna med allt och måste därför prioritera. Med största sannolikhet är området *slöjd och hälsa* inte ensamt om att ha nedprioriterats genom åren. Något annat som bidrar till att arbetet med *slöjd och hälsa* inte

riktigt fått fart är att slöjden sällan inkluderas i de samarbeten och det arbete som pågår inom *kultur och hälsa*. Dessutom har framkommit att det hälsofrämjande i att slöjda ses som så självklart av många inom hemslöjdsrörelsen att det lätt glöms bort. Detta kan säga något om varför NFH inte kommunicerar ett uttalat samband mellan slöjd och hälsa, trots att de tycker att frågan är viktig. Det har upptäckts att de hälsofrämjande egenskaperna finns med under ytan i flera av de områden som NFH arbetar med, och att det finns en medvetenhet om dem i hemslöjdskonsulenternas regionala verksamhet. Detta visar på att slöjden redan verkar hälsofrämjande, även om det många gånger sker i det tysta.

En trolig anledning till att NFHs arbete med *slöjd och hälsa* inte fått fäste har också identifierats i människors syn på hemslöjd och slöjd, vilken kan kopplas till hemslöjdsrörelsens historia. De hälsofrämjande egenskaper som kan hittas i slöjdande, består delvis i att få uttrycka sig genom kreativt skapande, finna lugn i meditativt handarbete och förbättra sitt självförtroende genom att behärska en teknik. Många människor i Sverige idag skulle nog inte i första hand tänka på varken slöjd eller hemslöjd när de hör dessa aspekter. Begreppet slöjd påminner de flesta om skolslöjden, vilken för många inte erbjöd vare sig harmoni eller bekräftelse. Begreppet hemslöjd innebär för många något uppfostrande med ett perfekt och noggrant resultat, snarare än ett uttryck för känslor och fritt skapande.

Denna diskussion finner även bäring i den analys som gjorts av NFH och *slöjd och hälsa*-arbete, med hjälp av Skot-Hansens kulturpolitiska modell. När NFHs verksamhet placerats i modellen har upptäckts att NFH traditionellt arbetat på ett sätt som har mycket gemensamt med den humanistiska principen. Enligt denna ska kulturen utbilda människorna och folket ska, med hjälp av staten, nås av den goda konsten. Idag har NFH en inställning som tydligare kan kopplas till den sociologiska principen, enligt vilken människorna själva bestämmer vad som är kultur och där alla uttryck är lika mycket värda. Denna princip har även tydligare samband med *slöjd och hälsa*, då kulturutövande enligt denna leder till bekräftelse och får människor att växa. Således borde NFH idag gå väl ihop med *slöjd och hälsa*. Dock är min analys att människor i allmänhet, och kanske även andra politiska instanser, tolkar en nämnd som arbetar med hemslöjdsfrågor, som en instans som arbetar mer i linje med en humanistisk princip än en sociologisk. Därmed kan uppfattas att NFH, liksom begreppen slöjd och hemslöjd, ligger långt ifrån hälsofrämjande arbete.

Med bakgrund i denna analys avslutas uppsatsen i en diskussion om att det kanske inte är Nämnden för *hemslöjdsfrågor* som ska arbeta med området *slöjd och hälsa*. Med tanke på de anledningar till områdets svårigheter som identifierats, vore ett mer slagkraftigt alternativ att en större instans tar sig an området. En sådan instans, exempelvis inom hälsoområdet, skulle antagligen kunna arbeta bredare med frågan, få större inflytande och påverka fler. I ett sådant arbete ser jag stor potential i att NFH är en av samarbetsparterna. Att de finns med i arbetet utan att vara drivande gör att de kan använda sin kompetens och sina resurser på ett verksamt sätt. Samverkan med andra instanser gör även att slöjd och hemslöjd på ett naturligt sätt kommer in i *kultur och hälsa*-området, och att människor kan få tillfälle att ändra uppfattning om vad slöjd och hemslöjd kan vara.

6. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

6.1 Otryckta källor

Respondent 1: Friedrike Roedenbeck, nuvarande kanslichef vid NFH (sedan 2012). Intervju 2014-03-25

Respondent 2: Eva Ohlsson, tidigare kanslichef vid NFH (1993-2012). Intervjufrågor skickade via mail 2014-04-02. Svar skickade via mail 2014-04-09.

Respondent 3: Gunilla Mattson, tidigare handläggare vid NFH (2000-2013). Intervju via telefon 2014-03-26.

Informanter som svarat på mail i den del av undersökningen som syftat till att ta reda på huruvida *slöjd och hälsa* är ett existerande område hos andra statliga instanser som rör kultur och/eller hälsa:

marten.gerle@socialstyrelsen.se

lena.hallengren@riksdagen.se

anders.w.jonsson@riksdagen.se

tua.stenstrom@kulturradet.se

sven.ohlman@socialstyrelsen.se

marco.morner@folkhalsomyndigheten.se

s.registrator@regeringskansliet.se

Transkribering av intervjuerna samt mailväxling finns i författarens ägo.

6.2 Tryckta källor

Arts Council England. (2007). *The arts , health and wellbeing*. London.

Augustinsson, S. (2011) Kultur på recept utvärderingsrapport: Modellens möjligheter: Beskrivningar, tolkningar och upplevelser. I: Region Skåne. *Rapport från pilotprojektet Kultur på recept*. Kristianstad.

Björkman, H. (2011). *Den samtida hemslöjden: projektrapport*. Stockholm.

Borglund, E. (1936). Steneby hemslöjdsförening. En nyorientering inom hemslöjden på Dal. I: C. Fries (red.), *Svenska turistföreningens årsbok* (s. 190–192). Stockholm: Svenska turistföreningens förlag.

Brodén, D. (2013). *Kulturvanor i Sverige 1989-2012*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Danielson, S. (1991). *Den goda smaken och samhällsnyttan: om Handarbetets vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen*. Nordiska museet, Stockholm.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.

Evertsson, L. (2002). *Välfärdsolitik och kvinnoyrken*. Diss., Umeå universitet.

- Försäkringskassan. (2013). *Svar på regeringsuppdrag : Sjukfrånvaro i psykiska diagnoser . Delrapport Innehåll* (Vol. 1, pp. 1-41). Stockholm.
- Gustafsson, N., & Olsson, K. (2013). *Anteckningar från workshop ” Tillbaka till framtiden ”*. HUI research.
- Hemslöjdsutredningen (1979). *Hemslöjd - kulturarbete, produktion, sysselsättning: betänkande*, SOU 1979:77, Industridepartementet. Stockholm: Liber förlag/Allmänna förlaget.
- Holmberg, S. & Weibull, L. (2012). Kultur befrämjar hälsa. In A. Bergström, L. Weibull, & H. Oscarsson (Eds.), *I framtidens skugga* (Vol. 2011, pp. 363–370).
- Honoré, C., & Törngren, E. (2006). *Slow: lev livet långsamt*. Stockholm: Bazar.
- Johannisson, J. (2006). *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Diss., Högskolan i Borås och Göteborgs universitet.
- Klein, B. (2001). Knätofsforskning och hemsk slöjd: Om etnologin, hemslöjdsrörelsen och moraliska gemenskaper i Sverige. I: Blehr, B. (red.) *Kritisk etnologi: artiklar till Åke Daun*. Stockholm: Prisma. s.109-135.
- Kulturdepartementet (2009). *Tid för kultur: Regeringens proposition*, Prop.2009/10:3. Stockholm.
- Kulturdepartementet. (2012). *Nationell samordning av hemslöjden: En översyn av Nämnden för hemslöjdsfrågor*, Ds 2012:8. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Kultursamverkansutredningen (2010). *Spela samman: En ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet*, SOU 2010:11. Stockholm, Fritzes Offentliga Publikationer.
- Landstinget Sörmland. (2011). Kulturplan Sörmland 2012-2014.
- Lindgren, M. (2011). *2012 - Mellan jordkula och revolution: 2012 års trendsparning*. Kairos Future.
- Lundahl, G. (2012). En historia om hemslöjdsrörelsen I: Meister, A. (red.). *Lilli & Prinsen: 100 år av hemslöjd och textil konst*. Stockholm: Carlsson.
- Nationella folkhälsokommittén (2000). *Hälsa på lika villkor - nationella mål för folkhälsan, Bilagedel B* (s. 353–462), SOU 2000:91. Stockholm.
- Nilsson, D. (2013). *Som vilken syjunta som helst eller hälsofrämjande verksamhet*. Magisteruppsats, Linköpings universitet.
- Nilsson, S. (2003). *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent.
- Nämnden för hemslöjdsfrågor. (2012). *Årsredovisning 2011*.
- Nämnden för Hemslöjdsfrågor. (2014). *Nämnden för hemslöjdsfrågor: budgetunderlag 2015*
- Nämnden för hemslöjdsfrågor. (2014). *Årsredovisning 2013*.

- Nämnden för hemslöjdsfrågor & Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund. (2010). *Hemslöjdens varumärkesplattform* (pp. 3–26).
- Palmsköld, A. (2012). *Begreppet hemslöjd*. Stockholm: Hemslöjdens förlag.
- Patel, R., & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Pöllänen, S. (2009). Craft as context in therapeutic change *The Indian Journal of Occupational Therapy*, vol. XLI : nr. 2, s. 43-47.
- Secker, J., Hacking, S., Spandler, H., Kent, L., & Shenton, J. (2007). *Mental Health , Social Inclusion and Arts developing the evidence base*.
- Skot-Hansen, D. (1999). Kultur til tiden - strategier i den lokale kulturpolitik. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, vol 2 : nr.1, 7–27.
- Skot-Hansen, D. (2006). Biblioteket i kulturpolitikken: mellem instrumentel og ekspressiv logik. I: Emerek, L, Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (red.), *Folkebiblioteket som forvandringsrum: Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksforening.
- Snidare, U. (2012). Näsduken, livstyccket, vattenbärserskorna: tre nutida projekt i Lillis anda. I: Meister, A. (red.). *Lilli & Prinsen: 100 år av hemslöjd och textil konst*. Stockholm: Carlsson.
- Statens folkhälsoinstitut. (2005). *Kultur för hälsa: en exempelsamling från forskning och praktik*. (R. Winzer, Ed.) (Vol. 2005:23). Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Vernersdotter, F. (2013). *Slöjd och hantverk: vanor och värderingar*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Von Engeström, N. (1899). *Praktisk vävbok tillägnad den idoga Svenska kvinnan*. Stockholm: Z. Haeggströms förlagsexpedition.
- Waldén, L. (1996). Hantverkets väsen och värde. I: *Kunskapsyn och samhällsnytta i hantverks-cirklar och hantverksutövande*, SOU 1996:122, Utbildningsdepartementet. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Zickerman, L. & Stavenow-Hidemark, E. (1999). *Lilli Zickermans bästa: hemslöjdstankar från källan*. Umeå: Hemslöjden.

6.2.2 Elektroniska källor

Ekonomistyrningsverket, NFHs regleringsbrev ÅR?

<http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=15494>

Hemslöjden (Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund), Slöjdkalendariet, Vitaminslöjd – slöjd på sjukhus.

<http://www.hemslojden.org/activity/vitaminslojd-slojd-pa-sjukhus/> (2014-05-18)

Kulturrådet, Kultur och hälsa i Norden.

<http://www.kulturradet.se/sv/verksamhet/Kultur-och-halsa/Kultur-och-halsa-i-varlden/> (2014-05-18)

Kulturrådet, Föreningen *Kultur och hälsa* i Sveriges riksdag.

<http://www.kulturradet.se/sv/verksamhet/Kultur-och-halsa/Riksdagens-kultur--och-halsagrupp/> (2014-05-18)

Lärarnas nyheter, Slöjd på recept.

<http://www.lararnasnyheter.se/slojdforum/2011/11/23/slojd-pa-recept> (2014-05-18)

Nationalencyklopedin (2014), Folkhälsa.

<http://www.ne.se/folkhalsa> (2014-05-18)

Nationalencyklopedin (2014), Vanför.

http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/sve/vanf%C3%B6r?i_h_word=vanf%C3%B6r (2014-05-18)

NFHs hemsida, antal träffar som rör *slöjd och hälsa*.

<http://www.nfh.se> (2014-05-05)

Nämnden för hemslöjdsfrågor, Om NFH.

<http://nfh.se/omnfh.4.1b1cc8131331d1e167d80003585.html> (2014-05-18)

Nämnden för hemslöjdsfrågor, Urvalskriterier vid projektstödsförmedling.

<http://nfh.se/projektstod/sokprojektstod.4.2d4ad9a1144e334a2e4ba9.html> (2014-05-18)

Nyckelviksskolan, Utbildning till hantverkspedagog.

<http://www.nyckelviksskolan.se/utbildningar.php#hantverkspedagog> (2014-05-18)

Regeringen, Kultur och hälsa.

<http://www.regeringen.se/sb/d/1897/a/177262> (2014-05-18)

Regeringen, Myndigheter och bolag, stiftelser med flera inom Kulturdepartementets verksamhetsområde

<http://www.regeringen.se/sb/d/8380> (2014-05-18)

Slöjd håller, antal träffar som rör *slöjd och hälsa*.

<http://www.slojdhaller.se>

Tyda, Rationale.

<http://tyda.se/search/rationale?lang%5B0%5D=en&lang%5B1%5D=sv>. (2014-05-18)

Wikipedia, Hållbar utveckling.

http://sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%A5llbar_utveckling (2014-06-07)

World Health Organization, definition av hälsa.

<http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (2014-05-18)

Illustrationsförteckning

Tabell 1.

Dorte Skot-Hansens modell över de kulturpolitiska principerna. Uppsatsförfattarens översättning.

Tabell 2.

Antal träffar rörande *slöjd och hälsa* på NFHs hemsida

Tabell 3.

Antal träffar rörande *slöjd och hälsa* på hemsidan *Slöjd håller*

Tabell 4.

Engagemang inom *slöjd och hälsa*, hos statliga instanser med koppling till kultur och/eller hälsa.

Tabell 5.

NFHs verksamhet samt arbete med *slöjd och hälsa* kopplat till Skot-Hansens kulturpolitiska principer.

Figur 1.

Diagram över antal ord kopplade till hälsa som förekommer i verksamhetsplaner och årsredovisningar.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjufrågor

Bilaga 2. Översikt i tabellform av NFHs verksamhetsplaner och årsredovisningar 2004-2014, utifrån ett *slöjd och hälsa*-perspektiv.

BILAGA 1 – Intervjufrågor

Frågorna till de muntliga intervjuerna har funnits till hands som en utgångspunkt men inte följts noggrant vid intervjuögonblicket.

Frågor till intervjuperson 1 (muntlig intervju)

Hur resonerar ni på NFH kring slöjd och hälsa?

Vad vet du om de initiativ som tagits hittills inom området? (hemslöjdsutredningen från 1977 talar om slöjden som terapiredskap, jag har även fått tips av Gunilla om att det ordnats programpunkter inom området för konsulenterna 2004 och 2010)
Har ni planer på initiativ?

Vad bygger ni främst era beslut på?

Hälsofrågan är ju mycket aktuellt i kulturpolitiken. Tror du att hemslöjden särskiljer sig från annan kultur när det gäller hälsofrågan? I och med att hemslöjd på något sätt har en fot i kulturpolitiken och en fot i näringspolitiken?

I skriften Kultur för hälsa från statens folkhälsoinstitut (nuvarande folkhälsomyndigheten) menas att de nationella folkhälsomålen förutsätter samarbete över ämnesgränser och mellan olika myndigheter. Bland annat arbetar kulturrådet med folkhälsofrågan.
Ingår NFH i något samarbete som uttalat arbetar med hälsofrågor?
Har så gjorts tidigare?

Har samverkansmodellen gjort att NFHs påverkan för slöjdaktiviteter ute i landet förändrats?
Tror du att samverkansmodellen kan komma att påverka utvecklingen inom slöjd och hälsa?

Ser du några nackdelar med att blanda in hälsofrågan i slöjdpolitiken?

Vad vet du om workshopen Tillbaka till framtiden som hölls i Stockholm i januari 2013? (Enligt en kort sammanställning jag läst därifrån kom vidare arbete med slöjd som hälsofrämjande medel upp som ett av sättet att stärka slöjdens plats i Sverige idag)

Frågor till intervjuperson 2 (skriftlig intervju)

Jag har läst igenom NFHs verksamhetsplaner från 2004 och fram till i år. Inför -04 och -05 lyfts vikten av att söka kontakt med forskare för att belysa sambandet mellan hemslöjd och hälsa/friskvård. 2006 nämns vikten av att sprida sådan forskning till konsulenterna och -07 skrivs att det är viktigt att området beforskas. Inför -04, -05, -06 och -07 finns hälsofrågan representerad bland de prioriterade arbetsuppgifterna (Slöjdens betydelse för ökad hälsa och välbefinnande, Slöjden ur ett folkhälsoperspektiv samt Hemslöjd och hälsa).

Det är alltså under dessa år uttalat att det ska arbetas aktivt med slöjd och hälsa. Men när det blir 2008 faller den uttalade hälsoaspekten bort från verksamhetsplanerna. Minns du om det hände något särskilt vid den tiden som ledde till detta?

Har det skett samarbeten eller försök till samarbeten, gällande slöjd och hälsa, med andra instanser under de år du arbetade på nämnden? Såsom dåvarande Statens Folkhälsoinstitut, Kulturdepartementet (deras kultur och hälsa-arbete), Föreningen Kultur och hälsa i riksdagen?
Har du upplevt att slöjd/hemslöjd innefattats i den kultur som menas när det i politiska sammanhang talas om kultur och hälsa?

BILAGA 1 – Intervjufrågor

När jag läser hemslöjdsutredningen från 1977 upptäcker jag att slöjdens terapeutiska effekter återkommande ges utrymme, och tas upp som ett område som det bör arbetas vidare med (s.65 och s.85). Har du någon aning ifall detta gjordes därefter? Har du sett trender i området?

Frågor till intervjuperson 3 (muntlig intervju)

Hur kommer det sig att det finns en hel pärm på NFHs kansli med temat Slöjd – hälsa?

Har NFH varit med på seminarier/konferenser rörande *kultur och hälsa*?

Vad har du för tankar kring att *trädgård och hälsa* slagit igenom, men att det gällande *slöjd och hälsa* finns en känsla av att det ”står och stampar”?

Vad är *OASK*? Vad är *Bränd på slöjd*?

Vad har du för tankar om att slöjden var en stor del i arbetsterapi förut (hemslöjdsutredningen 1977)? Vet du vad som hände sen?

BILAGA 2 – Översikt NFHs verksamhetsplaner och årsredovisningar 2004-2014, utifrån ett *slöjd och hälsa*-perspektiv

BILAGA 2 – Översikt NFHs verksamhetsplaner och årsredovisningar 2004-2014

	2004 VPL	2004 ÅR	2005 VPL	2005 ÅR	2006 VPL	2006 ÅR	2007 VPL	2007 ÅR
PRIORITET- ARBETS- UPPGIFTER / ÖVERGRIP- ANDE MÅL	-Barn o ungdom -Forskning -Slöjden i det mångkulturella samhället -Regional tillväxt -Form o design -Slöjdens betydelse för ökad hälsa och välbefinnande -Hemslöjdens samlingar -Utbildningsfrågor	Öka intresset för, kunskapen om och utövat av hemslöjd i hela landet.	-Barn o ungdom -Forskning -Slöjden i det mångkulturella samhället -Slöjden som näringsgren -Slöjden ur ett folkhälsooperspektiv -Hemslöjdens samlingar -Utbildningsfrågor -Projekt: rikskonsulent hårslöjd	Öka intresset för, kunskapen om och utövat av hemslöjd i hela landet.	-Samordning -Barn o ungdom -Forskning -Slöjden i det mångkulturella samhället -Slöjden som näringsgren -Hemslöjd – form – design -Slöjden ur ett folkhälsooperspektiv -Hemslöjdens samlingar -Utbildningsfrågor -Nationellt projekt för hårslöjd	Öka intresset för, kunskapen om och utövat av hemslöjd i hela landet.	-Samordning o samverkan -Barn o ungdom -Slöjden som näringsgren -Nationellt projekt för hårslöjd -Vävning -Hemslöjdens samlingar -Hemslöjd o hälsa -Slöjden i det mångkulturella samhället -Forskning -Utbildningsfrågor	Öka intresset för, kunskapen om och utövat av hemslöjd i hela landet.
REGLE- RINGS- BREVET		-Öka barn o ungdomars intr. -Stärka H.S:ens forskningsanknytning. Tvärvetenskap. - Tillvarata och stärka förnyelse o utv. av H.S:ens material- o teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitet. -Lyfta H.S:ens betydelse för regional tillväxt o sysselsättning. -Skapa möten mellan kulturer. -Medverka till främjande av arkitektur- form- o designområdet.		-Öka barn o ungdomars intr. -Stärka H.S:ens forskningsanknytning. Tvärvetenskap. - Tillvarata och stärka förnyelse o utv. av H.S:ens material- o teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitet. -Lyfta H.S:ens betydelse för regional tillväxt o sysselsättning. -Skapa möten mellan kulturer. -Medverka till främjande av arkitektur- form- o designområdet.		-Integrera jämställdhets- o mångfaldhetsperspektiv, främja etnisk och kulturell mångfald -Främja internationellt utbyte och samarbete - Tillvarata och stärka förnyelse o utv. av H.S:ens material- o teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitet. -Öka barn o ungdomars intr. -Lyfta H.S:ens betydelse för hållbar utveckling o sysselsättning		-Integrera jämställdhets- o mångfaldhetsperspektiv -Integrera barnperspektivet, gnm att öka barn o ungas delaktighet o inflytande -Integrera o öka internationellt o interkulturellt samarbete - Tillvarata och stärka förnyelse o utv. av H.S:ens material- o teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitet. -Öka barn o ungas intresse -Lyfta H.S:ens betydelse för hållbar utveckling o sysselsättning
SLÖJD O HÄLSA	-Kan gälla slöjd som friskvårdande / slöjd som rehab. -Gav 2002 medel till <i>Bränd på slöjd</i> . Kommer följa utv. -Aktuellt i o m att <i>kultur och hälsa</i> är på Kulturdep. Dagordning. NFH inväntar resurser.	Under mål <i>Tillvarata och stärka förnyelse...</i> : Många konsulenter ser att kursdeltagare hämtar kraft, ro o vila i slöjden. NFH ser slöjdens terapeutiska potential som ett kommande prioriterat verksamhetsmål.	-Beviljat medel till Kronoberg o Uppsala. -Projekt pågår i landet. -Aktuellt i o m att <i>kultur och hälsa</i> är på Kulturdep. Dagordning. -Ska aktivt arbeta m slöjd o hälsa. Ta fram långsiktig strategi. Knytta kontakt m forskare o andra. Arbetsgrupp m konsulenter o externa stödjer handläggaren.	Slöjd o hälsa nämns nu under forskningsmålet o forskning: 47000 har fördelats till projekt som undersöker slöjd o hälsa. Ser stort behov av ökad vetenskaplig kunskap om slöjd o hälsa.	-Aktuellt i o m att <i>kultur och hälsa</i> är på Kulturdep. Dagordning. -2005 skickades enkät till konsulenterna => flera län planerar el driver verks. -NFH ska aktivt följa frågan och projekten. Sprida erfarenhet o forskning till konsulenter o föreningar.	NFH ser som sin uppgift att stimulera intresset för hemslöjdsforskning o fördjupa kunskan om slöjdens samband med hälsa o välbefinnande	-Medvetna om att frågan funnits några år. - <i>Kultur och hälsa</i> var på Kulturdep. Dagordning 03- 06. -Har gett medel till slöjd o hälsa-projekt. -Flera konsulenter planerar arb 2007 -Fokus bör vara hur NFH o konsulenterna kan jobba. -Mötesplats Hemslöjd 2007 ska ha slöjd o hälsa som huvudtema	Framgår ej ifall slöjd o hälsa blev huvudtema på Mötesplats Hemslöjd
FORSK- NING	Ska söka kontakt för att få hälsoforskare intresserade av H.S:ens betydelse för hälsa och friskvård.	Slöjd o hälsa nämns inte.	Ska söka kontakt för att få hälsoforskare intresserade av H.S:ens betydelse för hälsa och friskvård.	Två studier har fått medel: -Slöjdaktivitetens betydelse för inlärning, kreativitet o hälsa. -OASK, rehab för arbetslösa	Forskning har tagits bort som prio-område. Kommer bli del av ordinarie verks. Vissa områden nämns, men ej slöjd o hälsa.	Forskning är inget verksamhetsmål. Dock nämns slöjd o hälsa- forskning på annan plats (se ovan)	Kontakt med forskare som följer OASK. Forskning viktigt för att gå vidare. Slöjd o hälsa nämns ej under <i>Forskning</i>	Forskning är inget verksamhetsmål. Dock nämns forskning som viktigt, men ej inom slöjd o hälsa
HÅLLBAR- HET								
SÖKORD	Häls/a/o: 4 Välbefinnande: 2 Social: 0 Friskvård: 2	Häls/a/o: 2 Välbefinnande: 0 Social: 1 Friskvård: 0	Häls/a/o: 10 Välbefinnande: 2 Social: 1 Friskvård: 1	Häls/a/o: 8 Välbefinnande: 2 Social: 1 Friskvård: 0	Häls/a/o: 3 Välbefinnande: 1 Social: 0 Friskvård: 0	Häls/a/o: 2 Välbefinnande: 1 Social: 0 Friskvård: 0	Häls/a/o: 4 Välbefinnande: 1 Social: 0 Friskvård: 0	Häls/a/o: 0 Välbefinnande: 0 Social: 0 Friskvård: 0

BILAGA 2 – Översikt NFHs verksamhetsplaner och årsredovisningar 2004-2014, utifrån ett *slöjd och hälsa*-perspektiv

	2012 VPL	2012 ÅR	2013 VPL	2013 ÅR	2014 VPL
PRIO- RITERADE ARBETS- UPPGIFTER / ÖVERGRIP- ANDE MÅL	<ul style="list-style-type: none"> -Barn o ungdom -Slöjden som näringsgren -FoU -Kommunikation -Hållbar utveckling -Internationellt o interkulturellt perspektiv -Det civila samhället -Kultursamverkanmodellen 	<p>De punkter som tas upp i ÅR:</p> <ul style="list-style-type: none"> -BoU -Hållbar utveckling -Slöjd som näringsgren -Det immateriella kulturarvet -Internationell o interkulturell slöjd -Forskning- o kunskapsutveckling -Kommunikation -Samverkan -Främjande av hemslöjd <p>Samma fokusområden o perspektiv finns kvar, men gås ej in på.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Öka barn o ungas intresse för slöjduitövande -Slöjden som näringsgren -Internationellt o interkulturellt perspektiv -Jämställdhet -Skydd av immateriella kulturarvet UNESCO -Tillgängliggöra H.S:ens samlingar -Fortbildning o konferens -Ledarutbildning för H.S. vid GU 	<p>De punkter som tas upp i ÅR:</p> <ul style="list-style-type: none"> -BoU -Hållbar utveckling -Slöjd som näringsgren -Det immateriella kulturarvet -Internationell o interkulturell slöjd -Forskning- o kunskapsutveckling -Kommunikation – omvärld -Samverkan -Uppdrag -Främjande av hemslöjd <p>Samma fokusområden o perspektiv finns kvar, men gås ej in på.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Barn o ungdom -Slöjden som näringsgren -FoU -Kommunicera o informera -Det civila samhället -Kultursamverkanmodellen -Hållbarhet – Slöjd håller
REGLE- RINGS- BREVET		<p>Arbetet utgår från de kulturpolitiska målen o regeringens kulturpolitiska prioriteringar.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Stärka förnyelsen av H.S ur kultur- närings- hållbarhetsperspektiv, och därigenom tillvarata H.S:ens material- och teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitetstänkande. 		<p>Arbetet utgår från de kulturpolitiska målen o regeringens kulturpolitiska prioriteringar.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Stärka förnyelsen av H.S ur kultur- närings- hållbarhetsperspektiv, och därigenom tillvarata H.S:ens material- och teknikkunskap, formspråk, tradition och kvalitetstänkande. 	
SLÖJD O HÄLSA	<ul style="list-style-type: none"> -Fortsatt utveckling av nätverk för arbete med barn med funktionsnedsättning. -NFH ser att samverkan med andra politikerområden, myndigheter o civilsamhället blir viktigare. 	<ul style="list-style-type: none"> -Slöjdcirkuspedagogiken har använts m framgång i arbete m barn m annan etnisk bakgrund o m funktionsnedsättning. -Webbplatsen för barn m funktionsnedsättning har färdigställts -5 av 20 län har arbetat m barn m funktionsnedsättning 	<ul style="list-style-type: none"> -Fortsatt utveckling av nätverk för arbete med barn med funktionsnedsättning. -Slöjdklubben webbsida för barn m funktionsnedsättning ska lanseras. -NFH ser att samverkan med andra politikerområden, myndigheter o civilsamhället blir viktigare. 	<ul style="list-style-type: none"> -Slöjdcirkuspedagogiken har använts m framgång i arbete m barn m annan etnisk bakgrund o m funktionsnedsättning. -Webbplatsen för barn m funktionsnedsättning är klar. -Slöjdify society, projekt som ska utveckla slöjdens samhällsnyttiga egenskaper. 	
FORSK- NING	<p>Finns bland prioriterade arbetsområden o har eget avsnitt. Ej tal om slöjd o hälsa</p>	<p>LSK utges ge ett bra nätverk inom slöjd o hälsa. Annars ej tal om slöjd o hälsa.</p>	<p>Finns bland fokusområdena, men ej egen rubrik. Nämnas ej mkt. Slöjd o hälsa nämns inte alls</p>	<p>SK utges ge ett bra nätverk inom slöjd o hälsa. Annars ej tal om slöjd o hälsa.</p>	<p>Finns bland fokusområdena, o återigen egen rubrik. Dock ej mycket info. Inget om slöjd o hälsa</p>
HÅLLBAR- HET	<p>Fortf. prioriterat arbetsområde. Begreppet förklaras ej = skulle kunna beröra social hållbarhet, men nämns ej.</p>	<p>Handlar om miljömässig hållbarhet</p>	<p>Fortfarande fokusområde, men finns ej som egen rubrik, annat än under Barn o ungdom</p>	<p>Handlar om miljömässig hållbarhet</p>	<p>Återigen egen rubrik. Fokus på sidan <i>Slöjd håller</i>. Ej ämnesspecifik innehållsinfo angående sidan.</p>
SÖKORD	<p>Häls/a/o: 0 Välbefinnande: 0 Social: 0 Friskvård: 0</p>	<p>Häls/a/o: 1 Välbefinnande: 0 Social: 0 Friskvård: 0</p>	<p>Häls/a/o: 0 Välbefinnande: 0 Social: 0 Friskvård: 0</p>	<p>Häls/a/o: 1 Välbefinnande: 0 Social: 0 Friskvård: 0</p>	<p>Häls/a/o: 0 Välbefinnande: 0 Social: 0 Friskvård: 0</p>

